

КӨГЛТИН ДАВА

цаг-залач

КӨГЛТИН ДАВА

ЦАГ-ЗАЛАЧ

ШҮЛГҮД БОЛН ПОЭМ

ХАЛЪМГ ДЕГТР ЫАРЬАЧ
ЭЛСТ-1968

ШҮЛГҮД

ТӨРСКНДЭН НЕРЭДСН ЧАСТР

Цасн хээлж турглад
Цандгт тогтж ширгнэ,
Цаараннь хаврин теегт,
Цацган һанхж шавшулсн
Ценкр, улан, цаһан
Цецгст хүврж урһна, —
Түүншц, күмни жирһл,
Туужд хүврлтэн үзүлнэ.

Соцсвр угаһар жисж
Сольгдсн зун жилмүдт,
Кезэнэс өдгэ күртл,
Кен күүнэ болвчн,
Герлтэ сээхн күсл
Гедрж уга болхш,
Холын гүүнд урсж
Хоосн чинрт хүврхш.

Ора, йорал уга
Орчлцгин өргн аһуд
Онц онцас ниилж
Олн сай күцсн,
Сурһмж хөөтд болсн,
Спартак, Пугачев, Маратын,
Сүртэ кевэр некж
Сулдхвр дуудсн күсл;

Дааж тесж болшго
Дажрлһна догшнд хатурж

Дамшлг ноолданд хоршаж,
Даргдшго чидл өскж,
Улан тугин дор
Уктсн хөвөн нексн
Көдлмшчнр, угатя улсин
Көлсн, асхрсн цусн;

Өвдкэж жирһл орасн
Өдгэ цагиннь чацһ
Өдр болһни цевиг
Күгдлэд таслж алдрад,
Күмни седклин күсл
Күцсн сээхи иргчд
Күрхэр сансн поэтин
Күнд сүл түңшлһ;

Цуг эн хамгиг
Цуцрлт уга цаг,
Умш күртлнь цуглулж,
Уутдан дүрэд хураж,
Урдас хөөтүр көтлсн
Удан ут хаалһд,
Ухани көрңг кеһэд
Уурин чидлд хүврүлэд,

Хээртэ шин эргцүр
Хэрү дэкж иршгоһар,
Хамж, Эрэсэн аһуд,
Арвн доладгчин ноябрьт,
Аврлт хортндан өгшго
«Аврорин» товд дүрлэ,

Хаана өргөхүр, эзнүрнь,
Хаһад уга келэл

Туужин хаалһ эргүлсн
Туурсн тер халһна
Күржцнсн дун мөнкд
Күмни уханд үлдв,
Хуучиг хамх цокж,
Хөөтиг делдэд босхж,
Эв — төвкнүни частрар
Эргж нартар нисв!

Күчр күнд зовлцгиг
Күүчэд уга кеж,
Күмнд хөв белглсн,
Күцкл тер цагин
Залвринь гидмн болхла:

Заг угаһар тоолдг
Зальтрсн хурц ухата,
Зарлсн үгдэн күрдг
Залу күүнэ авцта,
Урд өнгрсн цагин
Уңгинь үздг хэлэцтэ,
Орх иргч цагин
Ораһинь үздг хэлэцтэ,
Күмни хөвэр төрсн
Күцкл Ленин гинэ!

Һанцхн модн, болво,
Һалд өр болдго,
Өндр һанц уласн

Ө—шуһу болдго,
Бөкнрәс чидлтә гиснь
Бахн һанцар хуһлдго,
Баатрмудас алдр гиснь
Балһс һанцар дээлдго!
Цецн ухананнь нилчәр
Цевр седклиннь герләр,
Үрглжд ор һанцхн
Үннә тачалта нарар
Делдсн цергән, Ленин,
Делкәһәс нуулго үзүллә,
Көдлмшчнрин кишг хээсн
Коммуна паартяр нерәдлә.

Алдр днилвр бәрж,
Алх Хадур хойрар
Алтн гербән кеж,
Аһу ик Әрәсәннь
Ахир—дүүнрән ниилүлж,
Өңгрснә цецн дамшлтар
Өнр тулг кеж,

Өмнк иргчин салькар
Өндр жилксинь дүүргж,
Үннә тугинь делскж,
Өдгәһин мөңк кермиг,
Үрглжин далаһар, күмнд,
Үлгүр болһж залв.

Жилмүдин ууһар гүжрсн
Жисәнднь харшлт болад,
Һалв һалзурж угзрад

Ганьдһлж кермиг дээвлүлхлэ, —
Цецн Ленинэ сурһмжар
ЦеКа кермиг зална,
Галвиг дарж унтраһад
Газриг төвкнүлж байрлулна!

Амулц олд хээрлсн
Ашарн адг гиснь
Арвн жиллэ дүцм,
Тэвн жилин туршарт
Тэвсн зураһасн давулж
Тосхлт—босхлтан күцэсн,
Төрскн орн нутгм
Төгэлцгд налаһад мандлж
Бахмжта өөнин эндрк
Байрин өдрт күрв.
Ар мөстэ далаһас
Арта Алта күртл,
Нарн урһсн үзгэс
Нарн суух күртл,
Йовуднь бат, энкр
Йоснаннь өөнин өдр
Йөрэлин үгэн тальвж,
Баһ, көгшн уга
Байрин сүүрт ниргжәнә!

Урд өнгрсн цаг
Уралан өтрлж ишкж,
Өдрин сээһинь олж
Өдгэд гиич болж,
Ирмгин ца бээсн
Иргчлэ энд харһж,

Арви доладгч жилни
Амулц өршэгч нар,
Ирх коммунизмин хариг
Итгж атхсн болна!
Хойр харин атхлһнас
Хол жилмүдт герлтхсн
Хөвин герл асхрна!

Кишгтнь йорал уга,
Килмжднь зах уга,
Чииртнь чилгч уга,
Чидлднь кемжэн уга,
Үалвин икднь нуршго,
Үалин халунднь шатшго,
Усна гүүнднь чившго,
Учрсн ширгт уншго,
Советин орн нутгнь
Солциин герлэр дүцгәнә.

Көкргсн теңгр дорнь,
Көрстә һазр деернь,
Тәвн насан зүүж,
Тәвсн хөвдән ханж,
Үзгдх зун жилән,
Үрглжин мөңк насан,
Үрдүдтән нерәдж манхана,
Сар-нарна герлэр
Сарултсн тиньгр чирәһәри
Сана седкл авлж
Сәәхрж мандлад дүцгәнә!

*

Жисси цагин хаалһар
Жирһлин күслэн күцж
Хамдан йовси оln
Хойр энгрж салхла —
Цецн үннтэ олиг
Цагар көтлдг болвчн,

Үүмэтэ оln эндүрхлэ —
Үннтэ баһинь, зөрж,
Лавта диилхинь иткж,
Ленин көтлдг билэ...
Үрглжд,
 яһдг болвчн,
Үннд
 Ленин
 цeргллэ.

*

Цаһаниг — цаһанар, хариг —
харар

Цецн нүдэрн үзж, яһвчн,
Цаажла харһж шахгдв чигн,
Үзснәннь өңг төрүц сольлго
Үнн кевтнь олд келж,
Эгл улсд һарһсн йосиг
Эврэн бийнь бас эвдлго,
Көлсэрн эмтнэ өмн йовж,
Кемр Лениниг дурахар седхлэ —
Күн
Лениншц болхмн, зугл...
Күнкл,
түүншц болхнь... маһд!

УРЬЖАХ СЭЭХН ЖИЛД

Ах — дүүнршн элглсн
Алдр өөнэн темдглсн,
Советин келн улс
Соньн иргчдэн ицж,
Жирн доладгчиг үдшэж,
Жирлэсн байр күлэж,
Жирн нээмдгчүр оржана,
Живртэ хүвэн уктжана!

Урхжах сээхн жил
Урхцар назр бүтэтхэ,
Күн болһни санж
Күцсн күслинь күцэтхэ,
Олна цаһан седклиг
Оһтрһу бичэ харлултха,
Төрскн орн нутгмдн
Төвкнүн амулн жирһтхэл

ТЭВН ЖИЛ

1.

Күнкү Ленинэ һардвар,
Коммуна партиһ залвар,
Тэвн жил хооранд
Туужд түрүн тогтсн,
Аавир—ахирин улан
Асхрсн цусар цавдгсн
Советин йосн тэрсн
Соньн тэрэнэ урһц,
Эндр мана орнд
Эндэн урһж дүрклнэ:
Олн—келн эмтнэ
Олж күцсн жирһлд,
Хөвин дууһар күңкнэд,
Хөөтин цагиг герлтхнэ!

2.

Һулмтын өмснд зуурлдж,
Һундлын икинъ үзж,
Һаң—киитиднь үрүдж,
Зун жилмүдин туршд
Зовлңгин зальд шаргдсн,
Туужин хату хаалһд
Түрүһин һашу эдлсн,
Хальмгиннь бээдл эндр
Харвж төгэлнд хэлэхинь:
То уга сольт

Тодрха сээхнэр үзгднэ,
Байр чеежд буслж
Бахмж седкл өргнэ.

3.

Хайрхайарнь сальки үлэсн
Хальмг ишкэ гериг
Хээж олдшго болв.
Төрүнэ ормд эндэн,
Теегни бээдл сээхрүлж,
Терздэн нар урһасн,
Хун цаһан гермүд,
Хэлэц таалж дүнгэнэ.
Нарна хээртэ толянд,
Нигт хамтхасарн ээврлж,
Урһмл көк модднь
Увьярсен сээхн дууһан
Утар дуулж
 иргчиг
Уктен болж медгднэ.

4.

Жигтэ сээхн, шуугата,
Жилмүдин жисэнд гүжрж
Жирһлиннь бээдл сольсн,
Тууль—туужин күслиг
Туурмжта көлсэри олсн,
Төрскн эцкр нутгдан
Торһн нооста хөөһинь
То угаһар өсгсн,

Газ, нефть зөөриг
Назрин гүүнэс өргсн,
Хальмг Таңһч эндр,
Хөвтэ өөнһн өдр,
Ахнр дүүнриннь бүлд
Амулц—менд, күдр!

5.

Хальмг өргн теегт
Хаһлгдсн шимтэ һазриг
Хээртэ нилчэрн дулалж
Нигт буудя, темс,
Намчлсн цецгэс урһасн
Нарн мет,
 оньдинд,
Олнд хөв бэрүлсн
Ончта советин йосн
Жил ирвэс,
 маанрт,
Жирһл, байр урһатха!
Үрглжд түүг залсн,
Үннэ хаалһар йовсн,
Мана Коммуна партъ
Мөңкинд менд болтха!

ДЕКАБРИН ТАВН

Дамшлт дадмгиг күцднь күцсн
Дал харсн цаһан өвгн
Өвр деерэн жичэн бэрсн
Өвдгэн чичрүлэд саатулж сууна.

Эрсд өлгэтэ календарь хэлэж
«Эндр декабрин тавн!» — гинэ.
Эмгэн дуудж уласн тавнур
Ээмэрн зааж маасхлзад инэнэ.

«Энкр мини сээхн иньгм
Эндр юн өдринь меддвч?
Хойр мана инженер үрнд
Хөв өгсн өдриг мартвч?

Көгшн баһ гиж йиллгө
Көдлмшин сээг күүнд өгсн,
Сэн му гилгө цугт
Сурһулин йөрэлтэ гегэ сексн,

Алтн мана конституц белглсн
Алдр өдр энчн,— болж,
«Медвч, угай?» — гисн бээдлтөһөр
Меңссн нүдэр хэлэж сурв.

«Уга биш үнидэн бээнэлм,
Угаты биш йосндан байнлм,
Йович ода, лавк орич,
Йөрэнэв», — гиж өвгн келв.

Нээрч шогч өвгнэнь авъяс
Нөг сээнэр меддг эмгн,
Болвчн өвгнэ келснэ утх
Болнаж дотран гүүлгж санв.

Хойр инженер үрнэ ода
Хөвтэ өвкнрин наснд күрв.
Алти болсн олн ачирнь
Эмтнэ хормад багтж өсв.

Жирһлнь өвгн эмгн хойрт
Жичнрэн таалх хөв өгв.
Хэлэц таалж эргндэн теегт
Хальмг таңһчнь батрж налав.

«Конституц», — гиж эмгн бас
Календарь хэлэж өвгндэн маасхлзв.
Өлгэтэ суумк хартан авч
Өөрхндк лавк темцэд харв.

ПУШКИН

«Төгэлцгин бээдл ухаһарн күцсн
Төв тоолврта алдр дууч,
Цагиннь янз дииллго яһад
Цусан асхсмб?» — гиж эндр,
Өр өвдж, баахн шүлгч,
Өвдкүрэн дарж сурвр тэвбч.

Күңклв гиж зүркинь авлсн,
Күүкд улсдан ховр сээхлэ
Натали гергиднь му нер
Наахар седсн ээмтхэ Дантесиг,
Залу күүнэ йосар дуудж
Заслго тэвх бээсмб, тер?

Аль, хаанд герч бэрж,
Арвн тавн хонгар Дантесиг
Эср һарһв гинэд суулһж,
Эвртэ шүлгэн, седклэн төвкнүлж,
Цензорт таасгдмар тоолад үүдэж,
Цецнэн үзүлхмн бээсмб тер?

Халуч Пушкин, хату зүрктэ
Хаана мек, хортдиннь бэрц,
Нег сээнэр меддг болвчн,
Нерэн тоомсрлдг төлэдэн, зөрж,
«Хар холын» көвөһүр ирж,
Халдхар, хортан уктж тосла.

Африкин көдэд жирһлэн харссн
Арвасн делтэ арслн мет,
Цагиннь көдэд нерэн харсж,
Ца—нааһинь харж йилһлго,
Хан, цааж, церг харсачта
Хортнаннь өмнэс Пушкин босла.

Алдрв гиж тер, тегэд,
Ардагшан хэрү цухрх бээсмб?
Аль, иргчд шүлгүдэн үлдэж
Аршм күрл бумбдан немхэр,
Өврмжтэ ик дурнь мет
Өшэнэсн урвх бээсмб тер?

Уга, баахн үр, итк,
Ухан зүркн хойрин жисэн,
Хоорндан зүткэн угаһар, нег
Хаалһар йовсн төлэдэн, тер
Күмни нерн болж, мөңкд
Күңклэрн туурж үлгүр болв!

Өр цээлһишң—поэтин дурн,
Өшэни һалнь — седкл авлна.
Гергинь, Наталиг гемшхэсн күн
Генн Дантесиг харссн болна.
Туурсн Пушкинэ ишкдл болһнь
Туужд үлгүрин аш авна!

...Би чигн бас, үр,
Бичсн шүлг болһнднь ханж,
Күңкл Пушкин эмд бээж
Күмнд зөөрэн олар үлдэж,

Жилмүдэн утдулж, үрдүдэн үзж,
Жирһсн болхинь гиж саннав.

Болв гүүнэрън ухалхла, шүлгч,
Бас, чи ман хойршн,
Байр, һундл үздг күн.
Зуг, үннэнь төлө түүнэ
Зүтклһнь — манаһас зөвөр даву,
Зүркнь — зөвөр манаһас халун.

Үннэнь төлө тер, итк,
Үклэс чигн сүрдж ээхш,
Соңсврч ухани шимндлһөр бийэн
Саатулж, шуд хаалһасн хажихш,
Нарн мет өндр, цевр,
Нерэн альдчн алдж һутахш!

Тегэд чигн түүнэ жирһлин
Торлэсн агчм, кесн үүлнь,
Цаһан цаасна халхд биш,
Цагин цеңкр үрглжд үлдэсн
Күмни нерн болж туурх
Күңкл, нег дегтрин мөрмүд!

Тегэд чигн түүнэ сээхн
Теңгр, һазр мет жирһл,
Үннэ төлө зөрж олсн
Үклиннь бийнь, мөцкин наснд,
Эс бичгдсн шүлгүдин ботьшн
Элвг сурһмжан манд өгнэ,

Омг, зөрг иргчд герэслж
Ончта бээдлиннь бийэри күцэж,
Үүдэсн үүдэврмүднй, шүлгчин
жирһлиннь
Үрглжд төгшсго цаарандкнь болна...
Бичэчин үүдэвр жирһл хойр
Билрж салшго негэн батлна!

БЕТХОВЕН

Бийсэн дуралһж кесгнь бас
Бетховениг чикн дүлэд тоолна.
Болв, Бетховен, седклиннь сонрар,
Күмни жирһл байрар дүүргсн
Күңкл айсмуд зүркнэсн сөңглж
Күңкнүлж нартин үрглжд үлдэлэ.

Хэврһин зовлң, дур, шүлг,
Хагсу худгин йорал мет
Харлсн седклэри эс соңснь
Харһу дүлэд эс тоолгдхий?

Бетховеншц сонр седклтэ болхла --
Бурхдла бидн эдлцх билэвдн.

Теңгү һазрин шавшлһн
Тевкүрд холд уняртж,
Хээртә, эңкр, мөңк
Хальмг теегм бүслнә.

Сеерин зооһар һаңж
Серд гисн салькн,
Седкл уһасн мет,
Сергәж чееж сарултхна.

Төрсн мини өдрим
Тодлсн улс келв.
Теднэ үг иткж
Эс иткхлэ танла!
Эндр нээрлшго билэв.

Өвгд тиикд йөрөж
Өгсн нернднь ханнав.
Эс гиж, үүрмүд,
Эндр таниг хураж,
Нерн угаһар би,
Нээрлж чадшго билэв.

Йиртмжиг мөчэрнь салж
Йилхэр седсн—дими.
Йосинь эвдж эврэхэрн
Йовулхар седсн — дими.

Йорин кемжэхэр ицж
Йозуртнь күрч болшго.
Йорал ора хойринь
Йовж олж болшго.

Йөрэл медрл хойрар
Йоснанны зокал секхмн.
Йовудтнь дөңгөн күргж
Йиртмжэр зөөрэн кехмн.

*

Чикэн цоцхж би
Чицнж келсичи соңслав.
Чимк, умш алдлго
Чилгр томаһинь тодллав.

Чимгинь олж цээлһен
Чини санвричи хувацлав.
Чимрүн бээдличи харж,
Чилгчинь болһаж күлэлэв.

Чирмэж, келсичи, ухананнь
Чицнүрт тэвэд чицнүрдлэв.
Чидлэн нөөлго шүтж
Чинринь лавлж батллав.

Чадмг дамшлтта цецнчи
Чамтаһан оньдин йовтха.
Чанһ зеткрин месэс
Чачрин батнь болтха.

*

Кемр чини жирһлчн
Кемжэлж арһичн тоолад
Һанцхн нег эрдм
Һартчн бэрүлсн болхла —
Түрү гиж чи
Түүнәсн бичә хайц.

Әмтнд иргч зарлх
Әлдәчин эрдм бәәхлә,
Һазр хадрж тарһлсн
Һахан керго хүвд
Үлү үзж бичә
Үнтә эрдмән хай.

1967 ж.

*

Үр түрүд медгддг гисн
Үлгүрин, жирһләр батлгдсн, утх
Үнн. Болв тер сурһмжар
Үүриннь үн медхин төлөд
Зовлңгин күндәр седкличн шарх
Зөвүр заячасн бичә сур.

Жилвтж санси хамгчи күцәд
Жирһл хөв өгсн цагла —
Байрлхнь чигн, бүтхнь чигн
Бас үүрмүдинчи тоод үзгдх.
Хувәр үүрмүдән сөрдг нег
Хүүв чамд, цаглань, сангдх.

1967 ж.

*

Шир ширдж көрэд ацмуд,
Шил мет, мөсэр орагдв.
Шур — совсн кеермж өлгэд
Шуугж модд байрлсн болв,
Цаң дээрнь унж улм
Цээлнж теднэ өңгинь сээхрүлв.

Нарна тольд ацмудын кеермж
Нээхлэд жиңиж асад солңһтрна,
Болв ацань дегд күндд
Баһ ацмуд һоларн шуурна,
Жилвтэ кеермж бахтсн моддын
Жирһл, күндэрн, дарад хорана.

*

Кемр минн хаалһдм,
Кесн үүлим засж,
Эс гиж бульчидм
Эрчм орулхар седж,
Харш тэвхэр шиндхлэри,
Хээрлич, жирһл, сурсв:

Орчлнгин өргн аһуд
Өөрм дахж йовх
Олн өсжэх тоотас,
Ода чигн эргү
Бийэсм дуту чидлтәһәр
Бичә өшәтим кеһич!

Үкснэнь хөөн дэknэс
Үүддг болхла, би,
Эврэнь жирлэн давтж
Эклхд зөв өгшгов.
Талдана чигн жирл
Таасж, давтхар авшгов.

Ки тасрсн сүл
Киитн агчмас жирлэн
Цагин тачалта замар
Цааранднь жисүлх билэв...
Талданар
 жирлим
 талдан
Төрснь давтлго көтлтхэ!

1967 ж.

ХУУР БОЛН НУМН

Ширин үнр харсн
Шин хуур нээхнэв.
Седкл дууһарн саатулад
Сергэх кедү айс
Бийдэн бэрсмб гиж
Би тагчгар саннав.

Хэврһднь килһсн нумн
Хэлэцдм бас харгдв.
Хуучн туульд келгддг,
Хуурин айсар дуулдг,
Арнзлмудин делссн сүүлмүд
Агчмд нүдндм торлэв.

Көгжмин хатн болж
Күмни седкл авлсн,
Хүвнь үрглжд негн
Хуур нумн хойр,
Эцгэр бээдг болвчн
Эмнь негн гихмн.

Чикнэ хужр таалсн
Чимгтэ айсан хуур
Чивһцнлэнь нумн ниилхлэ
Чинрэн үзүлж татна.
Талданар болхла тер
Тацх тагчг болна.

Санхинь, цуг бидн,
Саллт уга хаалһдан,
Эмдрл гидг хуурч
Эрүн билгэрн татдг
Нумн хуур мет
Нартд эс бээнү?

*

Күн эврэннь насдан
Күцэсн сэн үүл,
Жирһлин жисэни дольганд
Жилмүдин ацанд даргдхш,
Талрсн будн мет
Тарад уга болхш.

Тер сэн үүл
Тееж, бийэсн,
 талдан
Сээг үүдэж,
 улм
Сээнд багтж орна,
Төрүц уга биш, —
Талдан сээнд тохрна.

ХОЛ ЗЭЦГС

Байр зовлңгин санаһан
Баг—багар нискж
Толһан эхн, радиодольганшң
Төгэлңгд илгэдиж гисиг,
Одахн дегтрин халхас
Онъган өгэд умшв.

Зэрмдән, учр угаһар,
Зүркм жинс гинэ,
Байр, учр угаһар,
Бас чееждм бульглна.
Тер, мини умшсм,
Тиигжәһэд, үнн болвзго?

Зөвүртә зеткрлә харһж
Зовсна зэңг хавлж
Бахтж бульглдг болвзго?

Үнн худлинь би,
Үүрмүд, йилһхәр бәэхшив.
Зуг, байрин санаһан
Зүркд дүүргхәр илгәһит.
Зовлңгин зэңгсинь бас
Зөрж седкләрн хавлит.

1967 ж.

*

Жилмүдин олиг хоршаж
Жирһл цогцд дүрнэ.
Хурнясня шидмсэр ораж
Хурдлсн өдрмүд бэрнэ.

Цаг ирвэс ацан
Цогциг күндэри дарна.
Күн болһн насан
Күлх ари харна.

Зугл, күмни седкл
Зүтклэн алдхар седхш.
Жирһлин байр эдлх
Жилвэн дарж чадхш.

Хөртэ көвүнэннь күсл,
Хэлэхнь, эцкнь зүүнэ.
Болв, көвүһэн үзн
Башрдж седклэн нууна.

Жилв жилмүд хойр
Жирһлд таарлго йовна.
Мөңк баһин седкл
Медэрсн цогц зована.

1967 ж.

ТҮРҮН УРЬЦИН ТЕМСН

Назр малтж ясад
Нарарн суулһсн моднчи,
Уйн бураһасн өсэд
Урһж хамтхасарн шуугад
Хэлэц таалсн цагла —
Хээлж зүркн байсна,
Байр седкл дүүргж
Бахтад бийән тоомсрлнач.

Жирһлин идэ бәрсн
Жигтә, амулцгин үсәр
Жиңнж көкнь дүүрэд,
Бийнь тееж үүдәсн
Бичкхн өлн күүкдән
Байрлж дуудсн эк —
Эврән мод урһасн
Эзншц хөвтә болх.

Болзгнь ирэд түрүн
Болсн чииг таслад
Келндән күргсәннх хөөн, —
Кенәсчн хөвтә болнач.
Таньдг ээлин улсдан
Тараж нежәдәр төгәнәч.
Таасгдву? — гиж теднәсн
Тагчгар хэрүһинь күләнәч.

Институт төгсәж, һашгта
Ирсн эңкр үрән

Үзж, эврәннь олн
Үүрмүдән наар гиж,
Хөвтә өдрән темдглж
Хүрм кесн эцк,
Урһсн моднаси түрүн
Урһц авсишң болх.

Жирһл чамд белглси
Жигтә сәэхн орчлд
Өрнәннь негинь ода
Өгәд хэрүлси болнач.
Чееж соньнар гиигрж
Чилгртж седкл талвана.
Байрта нартд киидән
Бәесн бишән меднәч.

1967 ж.

Үкхэсн төрүц ээхшив.
Үнинь келхлэ, би,
Оршагдснанны хөөн дэknэс,
Орчлң үзхэр, һазрас
Өндэж моднд хүврхв,
Өрүни шовуһар жиргхв.

Зугл һанцхн зовлң
Зүрким оньднн мернэ,
Үүриннь хаалһд зеткр
Үзж зэңглэд хольжах
Күмнь үгэн геехм
Күчр һундл болна.

*

Кемр чамла хамдан
Кеер йовх нөкдчн,
Хаалһан алдж,
 генткн,
Хэврһшэн хажиж
 буру
Үзг. авад, төөрэд,
Үклтэ тамур темцхлэ:

Дууһичн соңсм һазрас
Дуудж хэрү эргүл.
Соңшго холд тэвчкэд
Сөөлцкэртлэн хээкрснчн — дими!
Үүринчн үкл,
 седклдчн,
Үквлчн хорн болх!

БИЧГ

Амрлһнд бээх эмти
Ардаснь ирсн бичгүд
Ави, конверт шуучж,
Адһсн бээдлтәһәр умшна.

Күүнүр өөрдж таарад
Күр кехдән дурго,
Насинь кирцж болшго
Нег күүкд күн,

Үүмсн бээдлтәһәр нернәннь
Үзгтә бичгүд салһж
Зузан гисинь авад
Заагрж хооран һарв.

Түрүн мөрәснь ави
Түдлго нүдәрн гүүв.
Хәврһәс чирәннь бээдл
Хәләж би шинжлв.

Халх болһнинь тер
Харж байрлснь үзгднь.
Чилгр герләр мандлж
Чирәннь сарултж талвана.

Амулцгин сидлһтә сээхн
Арша эдлжәх мет,
Нүднәм хәләцд ода
Наснь түүнә баһрна.

Ямр күңкл дууч
Ядсн дууһинь дуулж,
Ядхр күүкд күүг
Ярлзулж агчмд сээхрүлсөмб?..

Цецн үгмүд бичгдсн
Цаас жилвтж хэлэнэв.
«Седклин бээдл сольдг
Сидлн олхинь!» — гинэв.

*

Гиичд ирсн үүрм,
Гентки, терз хэлэж:
«Хэлэ, одахн чини
Хатхж суулһсн бура

Мууха кевэр өссмби,
Модн болж,» — гив.
Болв хойранмдн толһа
Буурлтсиг эс оньһв.

ҮКЭРИН НҮКНЭ АМНД

Үкэрин нүкнэ амнур
Үүрэн үдшэж ирлэвдн.
Наслцан зүркидэн бэрж
Назрт хээрцг дүрлэвдн.

Болад бээснь тер.
Болзг уга жирл
Онъдин генткн эгрж
Орчлнгин шууганас тольрна.

Ө, хундл хамг
Өшэн, дурн, күсл,
Нүкнэ йоралд эзнтэһэн
Нүдэн аньж төвкннэ.

Өдгэд үлдсн бидн
Өмнкэн мөңкд саннавдн.
Алдршго алд нүкэн
Алта һатцд тоолнавдн.

Хэрү кезэчн ирж
Харһж күүндшго холур
Үүрэн үдшэжэх чеежм
Үүмж генткн сарултв.

Хэлэсн седклдм ода
Хээртэ нартд өнчрсн
Цуг эмтн мини
Цусн элгн болна.

Кезэ чигн негннь
Кемр һундасн болхлам —
Сулдхж гемим тэвхиг
Сурх седкл орна.

Бийнм өөлүлсн улст
Бишрж уурлдган уурж,
Геминь тэвжэнэв гиж
Герэслх дурн күрнэ.

Ахир, дүүнр, эврэннь
Ахр эн жирһлдэн
Нег негэн байрлулж
Нииһэр бээцхэй гихлэм,

Нүдэн нееж цугар
Нүүрэн тинилх болна...
Эвртэ сээх олсншң
Ээвлхэ зүркм цокна.

*

«Соньн һазадин ордуд үзэд
Сергхитн», — гиж үүрмүдм келнэ.
Седкл бичкнәсм авлсн Иньдь,
Сена холын көвө, Париж
Зүүдндм орж тодрхаһар үзгдж,
Зәрмдән, санаһим холур нисклә.

Болв, одачн харвгдад уга
Баку, Киев бас дуудна.
Эс бичгдсн шүлгүд дараһарн
Эврәннь цаган эрж сурна...
Өртө бээж үнтэ хулдд
Өңгәсн күүнә бээдл һарнав.

ЭЛЬБРУСИН ҮРН КАЙСЫНД

Эльбрус уулын орад .
Эндэн цаһасн цасн,
Цонсн нарна тольд
Цеврэн геелго дүңгэнэ.

Тер мет жирһлин
Теегин өргн аһуд,
Хурцан геелго Кайсына
Хурдн билг дүңгэнэ.

Эльбрусын үрн Кайсын
Элвгэр хээсэн олтха!
Эцк уулан дураж
Эльбрусшц мөцк болтха!

1967 ж

Чиигин үнртэ аһар
Чееж, цогц сергэнэ.
Газа, бишлэл кеж,
Ганцхарн би кевтнэв.

Харнһу сөөһин такчгт
Хагшж нохас хуцлдна.
Өндр хол теңгрт
Одд гилвкж чирмлднэ.

Делкэ цаг хойрар
Дегц санаһарн ниснэв.
Өңгрснэс иргчүр орад
Ончта бээдлмүд үзнэв.

Нүдндм торлэсн тер
Нигт олн одд,
Холас чикндм сонсгдсн
Хотна нохасин хуцлһн,

Такчгт сонһнар седклим
Талвалһж байр өгнэ,
«Эмдв» гисн ухан
Эмтэхнэр махмударм тарна.

1967 ж.

ДУН

(Шишлц эврэ хэлэц)

Эмтнэ седкл таалхар
Диктор шигж зарлв:
Эгрсн алдр актрисни
Дууһинь ода соцстн!

Агчмд, минн уханд,
Өңгрсн цаг сангдв.
Алдр дууч сээхлэ
Эмдэр өмнм үзгдв.

Асхрсн герлин утанд,
Килц ут платъта,
Алти сувсн хойрар
Кеерүлсн эвтэ харан.

Соцссн манур татад,
Көркхнлэнь ирлцж геглзсн
Сээхн дууһарн тер
Көгжм дахж дуулла.

Жирһл генткн сольгдад,
Сансн күцсн хамг,
Жигтэ кееһэр күцкнэд
Седклм байрлж нислэ...

Таньдг дун ода
Аһарт дэкнэс күнкнв.

Тагчгар, тодлвран дарж,
Айсинь болнаж чиньв.

Уйдж мини чикнд
Дурна дун жицинэ.
Урд сонссн айс
Дуулж, урсж асхрна.

Зуг, мини зүрхи
Чикнэс чидлтэ болна.
Зург болсн сээхлэн
Чирэнь өмнм торлзна.

Цецгст булхж хээрцгт
Көшсн бээдлнь үзгднэ.
Цогцасн салсн дунь
Көндэ аһарт ценнэ.

Эзнэнь седкл, көркхилэ
Нинцж эмдэрн — эмдин
Ээлтэ зүрк авлсн
Нигтэр геглзсн дун,

Цогцасн салсна хөөн
Эмд бишень медгднэ.
Цагин холд, бийинчн,
Эгрх кем санулна.

Байр искусств белглж
Эмт сергэх болхла —
Болж, диктор, зогсатн,
Эһинь таслж, төгсәтн!

НУРВН ЭНДҮ

Жирһлин үүднэ эркниг
Жилвтж ишкэд дави,
Жигшсн дүрс һарһж,
Орчлцгин анч өврж,
Ормасн бээдлтәһәр нанд:
Ода яһдг бээсмби?

Медрлнь нанас тату,
Мини нег үүрм,
Меткэдән шүүврәс дальтрж
Мекәр эн жил,
Дем дөңгин нилчәр
Деед сурһульд орв.

Чидлән нөөлгә шүтж
Чикәр шүүвр өгсн
Би, наадк көвүдәс,
Бичкхн эндүһәр дутж,
Иргч жил күртл
Институтас хольжв» — гивч.

Дегтр санан хойрас
Делкэд бээх әмдрл
Дегд солиог аңхрж,
Әмтн чамаг, генткн,
Әвртә кевәр меклсншң
Әәмшж төгәлдән хәләвч.

«Би, эврэнш ухатар,
Билгтэнь сурһульд ордгт
Тоолжалав. Тиги гихинь
Төгэлцгд — худл!» — гиж,
Һурнисн бээдличн үзхинь
Һундл төрнэ, итк.

Һазр деер, хээмнь,
Һанцхн чи биш,
Цуг бидн седклдэн
Цутхлн сээг бэрж
Арм баһ настан
Алхж жирһлүр ишклэвдн.

Дээни һалвин уданд,
Дэрин һашун утанд,
Дэрвксн цагин шууганд,
Үкл болн эмдрлин,
Үнн болн худлин
Үзл таньдгиг даславдн.

Жирһлд шуд татгдад
Жирлэж цагар йовдг
Жим хаалһ уга.
Сээхн туульд ордг
Санаһар: «Бол!»—гисэр
Санан күцдгнь уга.

Өөлсн бээдлтәһэр, седклиннь
Өвдкүрән төрүц нуулго
Ода чини келсичн
Онган өгэд соңсв

Чини хурви эндүичи
Чиклхэр би шиндв.

Түрүн чини эндүчи
(Түрд гиж тодлад
Түүгэн уга ке!):
Үүмж, килүрхж келсн
Үгинчн авцар бодлж
Үлү үздгичн темдгэв.

Ташр, үлү үзхлэри,
Тацсг оли үүрмүдэсн
Тасрж уралан һарад
Үлгүр болснднь биш,
Үлдж мек арһлснднь
Үлү үзсэн медүлвч.

Дараһарнь келж илдкхлэ
Дарук бэрсн эндүчи,
Бас чини келснэс
Бадгин мөрд оржана,
Цаглань түүгэн тоньлулж
Цаажла харһулхичн суржанав

Кемр күцсн үүлдчн
Кемтрхэ, шуурха һарад
Түрх зам харһхла —
Түрүн авгт эврэн
Болһаж нэрэр шинжлж
Бийиннь гемэн ол.

Хэрнь, бийэн биш,
Хэврһин улс бурушах
Хэлэц баһасн чөдрл.
Хойрдгч чини эндүчн
Хол жирһлин хаалһд
Хоран күргхиг тодл.

Һурвдгч эндүннь тускар
Һундж өөллго соңс:
Нүдидчн генткн харһсн
Нүүлин нег кизэриг
Нарта орчлцгин нүүрт
Наахар бичэ сед.

Онц күүнэ гемиг
Олнд наасн — буру.
Ончта диллвр бэржэх
Олн келн улсиннь
Зүткмжин үзмжтэ сээхиг
Зүркнәннь холд хадһл.

Институт гиснчи аштнь
Ирх. Чамас алдршго.
Болв түүнэс талдан
Бас нег сурһуль —
Эмдрлин шүрүтэ шүүвр
Ээмшж һутлго диил.

Өргмжтэ, магталта жилмүдин
Өргн зам хаалһд

Цаһан санананнь үннэр
Цагиннь туган кеһич.
Баатрмудин тоод орж
Баахн үүрм, жирһич.

Ца цааһасн цөврси
Цагд зах уга.
Хоосн чинрин аһуд
Хол өөрхи уга.
Болв күн угаһар
Бас цаг уга.

Цаг гисн,— тииклэ,—
Цаһан саната күн.
Күмни бэрц-авц
Күцднь цаг шингэтхэ,
Бийэн буульдго, һольшг
Бэрцин эрдм тодлтха.

*

Ямаран үүл харһвчн,
Ялд унхасн ээлго,
Яхласан эмтнд сонсхлго,
Ядсн күслүрн зүтк.

Яндг-кегдг болвчн,
Ясн махан нөөлго,
Ямтин нернд шүтлго,
Янз тоомсран геелго,

Ятхин сергмжтэ дуута,
Ярлзж мишэсн чирэтэ,
Ясвр керглшго сээхн
Ядсн хөвөн ол.

ЗУРГ

Цааснд, зург цокач,
Цагин негхн агчм
Цэкллһэр хавлж зогсаһад,
Ухарлыг чини бөөдлэрчн
Угаһас мөр кеһэд,
Удлго нанд белг.лв.

Кинти цааснд чини
Кинлһнэ бүлэн дутна,
Седкл таалсн цевр
Серглң дуунчн дутна,
Жигтәһэр нарт кеерүлсн
Жирһлчн дуту болна.

Болв, дутсн хамгиг
Босхж бүклднь күцэх
Талдан сидлһтә урн
Таасж кәдлмшән эклнә —
Урмдж минн дурн
Угаг бөөхд хүврүлнә...

Итксн хойр нүдичн,
Инәмссн өкәр урличн,
Ирсн бийичн һәэхнәв,
Бадм цецгәсәр кеерүлгдсн
Байрта теегләһән мет
Бахтж чамлаһан күүнднәв.

Өргмжтэ хавр мет
Өргн чини седклчн
Оддар кеерүлгдсн теңгршң
Ончта герлэр асна...
Дурнд дөңж, иньгнь —
Дун зургичн зурлцна...

Гилгр цааснд цээж
Герлтсн чини чирэ
Тагчгар удан шилтж
Таалсн нүдэр хэлэнэв...
Зуг, зургас биш,
Зүрхнэсн бээдличн үүдэнэв.

ҮҮЛН

Жигтэ сээхн чирэлэрчи,
Жирлһин хол дольгаһар,
Жирс гиж торлзсн
Жирлһин гөнгн үүлн,

Бас гөнгн сүүдрэри
Байрин герл халхлж,
Мини зүрким шудрж,
Мисхлд хорсхад нислэ.

Альк цага йовдл
Альд түүг төрүлсмб?
Альк үзгин салькн
Альвлж өөгүрм туусмб?

Кезэ чамла таньлдсн
Кенэ бээдл бийдэн
Көвкр үүлн зөөсмб?
Кен медхв. Зуг,

Күмни жирлһин нуувч
Күцх деегүр сана
Көөж,
 дотран ода
Көркхн бээдличн босхнав.

Өцклдүрк үүлн эндр
Өмнм байр өскж,
Ода өөрм уга
Өцгтэ чирэһичи үзүлтхэ.

ГИПНОЗ

Иткж, итклго, оларн
Илвчинг хэлэхэр ирсн
Эмтн, ки тасрж,
Ээмсж сценур хэлэлэ.

Гилвксн үзүртэ бураг
Гипнотизер өөдэн өргж
Заксн чацн дууһар
Зарлж үгэн келлэ.

Ассн нүднәннь чидлд
Авгдсн улс өндэж,
Согту бээдлтәһәр цөврж
Сценүр дээвлж өөрдлэ.

Илвчин хурц хэлэц
Ивтлж намаг шатвчн —
Чидлнь түүнэ күрлго
Чинәһән гесж унтрла.

Хойр күүнэ хэлэц
Хөвэр ниилүлгдсн кемлэ —
Хэврһин чидл диилхнь
Хувриг гипноз медүллэ.

Олн жилд хамдан,
Орчлцгин хаалһар йовх,
Ончта сээхн иньгм
Өөрм чи суулач.

*

Чилгр теңгр мет
Чирэчн уханасм нархш.
Серглиг өрүн мет
Седклчн сангддган уурхш.

Эрүн баһ насн
Эмд мендшң үзгднэ.
Хөрн тавн насн
Хоорандк өмнм босна.

Бэрлдэнэ халта халунд
Бээдличн түрүн үзлэв.
Алг хойр нүдндчн
Авлгдж байр тослав.

Хату жөөлн хойр
Хамдан чееждчн багтла.
Өшэн дурн хойр
Өрчичн дүүргж зовала.

Хортна догшн дэврлһнд
Хату зүрктэһэн үзүллэч,
Жирһл авргч седклэрн
Жигтэ жөөлнэн медүллэч.

Зүрк шарклулсн фашистнрэс
Зүткж, өшэһэн көөлэч.
«Дээнэ хөөн»,— гиж
Даргдшго дуран саатуллач.

«Хөөннь» гисн үгчн
Хортна сумнд бөкв.
Зуг
 мөнк дурчн
Зүркнд герлтж үлдв.

Чилгр теңгр мет
Чирэчн уханасм нархш.
Серглнчг өрүн мет
Седклчн сангддган уурхш.

«Таниг үзхлэг оньдин
Талваж седклм байсна»—гиж
Алдад тана келсиг
Адһж, ховдглад, зүркм тодлв.

Ядсн үгмүдин айс,
Ярлзж мишэсн урлын жөөлн,
Байр, гейүр дегц
Баглж мини чеежд дүрв.

Ухарлыг тана бээдл
Уханим нарна герлэр дүүргнэ.
Мандлгсн бээдлитн үзүлх
Манһдур өдр ирхиг күлэлһнэ.

Жирһлиннь туршд хээсн
Жигтэ күслэн олсн болнав.
Тана дүрс үзүлсн
Таңсг сээхн заячдан ханнав.

*

Тэмкин утанд динрж
Тагчгар дегтр хэлэнэв.
Оньган өгхэр седж,
Ормасн бослго суунав.

Болв, цуглуулсн оньгдм
Боомтг уга болна.
Дегтрин халхас хальтрж
Делсэд хэвршэн ниснэ.

Цар тергн мет
Цаг арһулхнар жиснэ.
Эвдрж мини часм
Эндр зогссн болна.

Өмэрэн адһсн седкл
Өрчэс алдрж күгдлнэ.
Соньн өргмжтэ герл
Солһнар чееж дүүргнэ.

Өдр бөкэд төгсжэнэ...
Өтрлхнчн, иньг, күлэжэнэв!
Генткн телефонас жиннх
Геглзсн дууһичн эржэнэв!

*

Идр баһ насндан
Идлэн бичэ барыт.
Икрхг деегүр санаг
Илдкж хооран һарһит.

Идэн күцсн ухантн
Исж бичэ ичэтхэ.
Итлг шовуна живртн
Ишкдл болһндтн үзгдтхэ.

Ивтркэ ухата ахиран
Иткж седклинь тевчит.
Ирмгин цаадк хөвиһэн
Инэсн байрар угтит.

Ицж күлэсн сээхн
Иргчэн бээхд үзит.
Ирү жөөлн хэлэцтэ
Иньгүдэн олад жирһит.

*

Үгэн өгснэнчн хөөн
Үүдсн хөвдэн байрлж,
Үрглжин цагд гиж
Үнэртэн би санлав.

Үлгүр болм дуран
Үкл угад тоолж
Үүмсн баһин седклэн
Үдшэхэр санси угав.

Үрүдлһни кем, болв,
Үүлэр байрим бүркв.
Үүрх зовлңгинм хур
Үсэрж эклэд орв.

Үүлнд цэклж салькн
Үлэж һалв көдлв.
Ү-дэ угаһар
Үлдэри жирһл чавчв.

Үнн дурн, тигвчн,
Үвэн седклдмн багтав.
Үдин нарни герлэр
Үрж зүрким бүлэлв.

1967 ж.

*

Генэрсн дууһан дуулад
Геглзэд лимб* үрүдхлэ,—
Гелэг иньгинм бээдл
Гейүрж холд үзгднэ.

Гилгр хар үснь
Гижг деернь эрвлэнэ.
Гилвксн хойр нүднь
Гилс гиж инэнэ.

Гиингн сальк унад
Гиичд оддг болхинь —
Геринчнь үүд одад
Генткн секх билэв.

Герч угаһар хоюрн
Геедрсн дуран олж
Генмсг насна эндүг
Гетлгж жирһх билэвдн.

* Лимб гисн — бичкн бушкүр, флейтшн.

*

Альмн хачрта чамаһан
Аглһ һазртнь санхинь
Азрмг седклд унж
Ажаг ордго билэл.

Альжарж муурхан медлго
Альвн-дольвн чамаһан
Альхн деерэн бэрж
Арчалх андһар өглэв.

Атархгча хэврһин улс
Алтн мана дуриг
Амрхг келни атлһар
Асһг чолуншң тарав.

Арам баһ насн
Ард үлдсн болвчн,
Алдрсн дурн чееждм
Аярж төрүц тогтнхш.

*

Һамһр, һольшг, төсвө
Һанцхн чамаһан саннав.
Һанһад йовсн мөрнчн
Һазрт үзхәр седнөв.

Һажаг уга дурнғ
Һатлж болшго бәәжл.
Һаслнһла харһсн мет
Һашурдж зүркм һомһрхна.

Һаньдг баһ насн
Һатцас бнйүрн дуудна.
Һалв чеежд өскж
Һаларн седкл шатана.

Һартан бәрсн хөвм
Һанзн утаншң тольрв.
Һазалсн иньгн седкллә
Һацж болшгог медв.

*

Шара харна домбринь
Шамдж дуршад цокж
Шавдад сөнглсн айсчн
Шаргад асхрдг билэл.

Шамдна баахн көвүд
Шатад ормасн өсрж,
Шигжннүлэд өскөһөн цокж,
Ширвлзэд эргэд дуһрж,

Шаһаж хэлэсн күүкдэс
Шалһж таасгдсинь салһдмн.
Шавр полыг девсж
Шалдаринь балв цокж,

Шинжлсн күүкнәннь далла
Шигдж далан наалдулж,
Шин боокс һоснаннь
Шилвинь шухтнулж мольждмн...

Шахлдсн залус заагас
Шавшсн күкличн һөөхлэв.
Шар улан чирэһичн
Ширтж харвад тодллав...

Шуугата олн жилмүд
Шуукрж ард үлдв.
Шүтж дуудсн иргч
Шулудж бээхд хүврв...

Шидр чамаһан үзж
Шидмсн хурнясд темдгль...
Шин эн бичгдсн
Шүлгиннь үгмүд олв.

*

Утхурдад ууж ханшго
Уняртсн аһарин авлд,
Уужм толһан ташуд
У-хээһэн һарһнав.

Умср шалу ноһаһарн
Ульцтрсн хаврин теегм
Уюрсн мини седклд
Увьярсн дууһан дуулна.

Уутьрмж уга чеежд
Улнхгдсн дурни үг,
Урһмл модн мет,
Уха герлтхж өснэ.

Ульһн цаһан саната
Ухарлыг көркхи чирэтэ,
Уйн сээхн цогцта
Уктсн иньгм сангдна.

Урсж жиссн цаг
Урдыг өдгөһүр эргүлж,
Угаг бээхд хүврүлж,
Учрх хөвд иткүлнэ.

ХУР

Цонсн нарн деерэс
Цогшң һазр шатала.
Намчлад өөдлж көкрсн
Ноһан һудиж шарлла.

Зүн үзгэс салькн
Зүрк шарклулж үлэлэ.
Хээлсн цасна ундыг
Хээрлт угаһар чилэлэ.

Өрүн болһн эмтн
Өндэн, теңгр хэлэлэ.
Оһтрһуд нег үүлн
Олдвзго гиж күлэлэ.

Тиигжэтл нег өдр
Теднэ седкл сарултхла.
Салврха үүлдиг, хөөншңг,
Салькн көөж ниилүллэ.

Сүүдр һазрар нүүж
Серү орулсн болв,
Салькн бас ода
Саналдж генткн төвкнв.

Харцһу теңгр энгдэн
Хэлэсн тоотин чирэ
Хаврин герл унсншң
Хээлж талваһад сээхрв.

Тачкнад олтрһу күржцнхлэ
Такчгар цуһар марзалдв.
Жирһл дэknэс таалта
Жисэндэн орсиг медв.

Шаргад асхрсн хуриг
Шуугж бичкдүд тосв.
Шаһаца турглсн усар
Шалвачж тедн хурдлв.

Икчүд байрлж ардаснь
Инэлдж, шоглад, хэлэнэ.
Бийсиннь, цагт гедрсн,
Бичкн насан санлдна.

Ора цоохра теңгр
Орх хур йорлна.
Хальмг тег налаж
Ханлтан теңгрт өргнэ.

1967 ж.

*

Цомрха бэрцтэ залу
Цомлзур болдгнь олн.
Цомхаж караглсн цаглань
Цольгж йовдлинь засхмн.

Цөрцхж-өрсхж серсэхлэнь
Цолинь таслж нутахмн.
Цохгар зацгинь үүлж
Цогта һалд хайхмн.

Цалдн йовдл һарһсн
Цаван амта гергиг
Цахрсн оочта, һалзурсн
Царин өврт өлгхмн.

Цав, алдг угаһар
Цаажлгдсн ичртэ йовдлинь
Цань дэжж учршгоһар
Цэкүрдж хогинь таслхмн.

Цугин күсл болсн
Цутхлң сээхи цагурн,
Цецн ухани заасар
Цевр седклтэ орхмн.

*

Яду ухата нег залу
Яһсиднь нарнд өөлсинь медхшв.
Болв тер һундлан үзүлхэр
Буру хандж нар ташрлв.
Цагнь ирхлэ тооцаһан авхар
Царсн залу цааранднь йовв.

Һундасн күүг таньвчн, нарн,
Һазриг урдк кевэрн дулална.
Олна тоод өөлсн залу
Орчлцгин сээг бас эдлнэ...
Өкөж түүг засхларн, нарн,
Олиг даарулхасн ээж, мандлна.

1967 ж.

ТОХМТА НОХА

Балһсна уулынцд одахн
Баахн күүкд күн
Шург, тохмта ноха,
Шинжүрт көтлснь үзгдв.

Нэрхн ут күзүнднь
Нээмн күрл медаль,
Жиңгр-хэцкр гиж
Жиңнэд нарнд гилвкнэ.

Утулц бийтэ ноха
Ухата болвчн, зуг,
Олн медалин ашиг
Оньгтан авсн болхш.

Эзнәннь чирэ хэлэхинь:
Эврэн бийнь, байрлж,
Нээмн медалинь өрчдэн
Нааж шавшулм бээдлтэ.

Ядхдан нег өдртэн
Йос нанд бэрүлхинь,
Шургин кеермжиг эзнднь
Шаргулж зүүх билэв.

Сөөһэр живж орад
Совхозин така хорадг
Шарһ арат бэрүлхэр
Шургинь илгэх билэв.

1967 ж.

ЦАГ - ЗАЛАЧ

(Поэм)

Ээмшгтэ зэңг болн тег эжгорсна тускар

Үүср жола уга
Үзгдэд уга ээмшгин
Хү салькн зэңг
Хүвсхж хурлзад нисв.

Хальмг теегэр эргж,
Харм хээрлт угаһар,
Күн болһна зүрк
Күчр зовлңгар хээрв.

Ишкэ гермүдэн хураж,
Ирх ээмшгэс дальтрхар
Өлг эдэн ачж,
Өмнк түрүһэн ухалж,

Өтрлж,
 цуг эмтн,
Ө-шуһу
 саласд,

Өндр уулмудын көндэд,
Өлсж,
 түңшж,
 бултв.

Эжгорад үлдсн теегт
Эн-тенд хорһлж

Экэсн салсн хурһд
Экрж гейүрэд мээллдв.

Киитрсн һулмтын өмс
Киискж, салькн тарав...

Хаврин уняртсн холд,
Хаджах нарна ээврт,
Халһрсн өвстө теегт,

Мана чик таалж
Мээлж, мөөрж, инцхэсн,
Дөрвн зүсн малан
Дурнднь тэвж идшлүлсн,

Агдрһн цецгэ багмудта
Аглһ һазртнь сууж
Аадмг-чигәһән эдлж,

Салькн өрэд өндөж,
Саначрхсн седклән тевчж,
Увьяргсн айста дууһан
Утар татад дуулсн,
Хэлэцэри теегән таалсн
Хальмгин оңһа уга;

Арсн девлән өмсэд,
Адрх саадган авад,
Альвн бориһән унад,
Ал-тэвэд довтлж,
«Хэды!» — гиж хээкрн,
Хурлзж эмэлэсн өкәһэд,

Нэрэдсн аратын сүүлэс
Нарарн шүүрч өргэд
Назр цокад авдг;

Өндлэж зулсн чоныг
Өөрдж күцэд маляди
Дөрв көлдүлж уцһаһад,
Дөгж, эмдэр күлэд,
Хэрэд күрэд ирдг
Хальмгин онһа уга,
Һанцхардад өнчрсн тег
Һашута нульмсан асхв.
Сана зовж, бас
Салькн хамдан шугшв.

Шораһас нигтэр харлсн,
Шорһлжнас олн цергтэ,
Зун жилин туршарт
Зүүсн санаһан күцхэр
Зүткж, медмжэн угаһар,
Дораһур белдвр кесн
Догшн һазадын хан,

Дөрвн үзгэс бүслж,
Дошисн мөсөн гилвкүлж,
Дөрэн э хэцкнүлж,
Дорацулхар дэврж аашдв?

Аль, хальмг нутгт
Аля хуурмг элвгжж,
Эр, эм уган

Эргндэн тошурхж харһсн
Килһиһнь дегд һкдэд,
Кемжэнэһн деврж давад,
Деедһинь цухл дуудж
Делкэд ширг уһһасмб?

Теңгр йһртмж дорацулж,
Теегин көрс үмгж,
Һал, усн һалвар
Һазрин сүртэ чһчрлһэр,
Һан, кһнт татад,
Һалзу хүүһэр цаһад,
Оһтһу лу цацад
Орчлң бурхд засжану?

Дэ өсгсн хортн
Дэврэд аашх болхла:
«Асхрхла — ааһ цусн,
Эгрхлә — нээмн чимһи!» — гһж,
Цоохр тугмудан өргж
Цоклдад орад оддг,

Делкэд дүһцмһнь уга
Дегц эдл бодцгудта,

Заран үсн мет
Заг уга жидмүдтэ,

Көрән шүдн мет
Көндрсн армин үзүрмүдтэ,

Буульмж, магтмжд туурсн
Бух оһн цергтэ;

Өөрхи далн нутгиг
Өлг эдтэһинь хамднь
Хулдад авм зөөртэ
Хаж нойн түшмлтэ
Хан Хамблнь яһсмб?

Шург үзсн туулашн
Шуудтан һарад зулсмб?
Нутган ардан хайж
Нурһан хортндан үзүлсмб?

Кемр оln деедс,
Кесн килнцинь үзж
Ууртан бүтэд
жирһл

Уурахар седж,
деерэс
Һазрин эмдрл хармнлго
Һалв илгэсн болхла —

То уга хурлмудтан
Тоолвр, бишлэл кеж,

Харчудын бэрсн бэрц
Хамж авад эдлж,

Боднгуд мет оларн
Болһаж маанян умшсн,

Дүүрн махта-шөлтэ
Дүңгэсн ламнр, багшнрнь,

Бас нарт орчлнгас
Буру хандсн болсмби?

Аль, тедн цугар,
Арн уга бээсмби?

Хамбл хан

Дэн дээсн биш,
Дэрвксн халв биш,
Назр зоваж түгсн
Нал, усн биш,

Дегд нкэр уурлсн
Дседс чигн биш,

Налзу уха урһасн
Назадын хортн биш,

Хамбл хан өөрхн
Хаж түшмлтэлэн хоюрн,
Күмнд үзгдэд уга
Күчр цааж бүрдэв.

Орчлнгин нк аһуд
Олн зүсн зеткрэс,
Дотр төрснэ ээмшгэс,
Давунь угаг медүлв.

Хамбл хан алврдан
Хату йос тогтала.
Олн эврәннь улсиг
Оосрлж догшар зовала.

Хаана нүдн болсн
Хар ухата гетэчирнь,

Үнрч нохас мет
Үүлэн күцэсн саната,

Эн, тенд шицшж
Эзндэн ирж зэнглдмн,

Харла харһсн тоотинь
Харалын засгла харһулж,
Йосна шиидвр күцэгч
Ярһчин сүкэр алулдмн.

Засгдсн күүнэ төрлмүдн
Зовлңгин икинь эдлдмн,
Аштнь тедн бас
Ардаснь цаажд тусдмн.
Чолун зүрктэ хаанд
Чөлө орулдгнь уга.

Түшмл, тэешнр хамгнь
Түүнэ хэлэц гетнэ,
Сансинь — хэлэцэрнь тээлж
Сээнд үзгдхэр зүткнэ.

Худлын эки болсн
Хурлмуд дүүргж цуглрсн,
Шар лавшгуд өмссн
Шажна элчнр, гүжрж,
Алдр хаананнь нер,

(Ачллһнд бас күртхэр)
Амнасн авлго магтна,

Деедслэ эдлэр тэвж,
Дөрлдэ хоорндан кеж,
Дөтлж теегэр хурдлна.

Орчлид үзгдэд уга
Ор һанцхн цецид,
Хэврһэс харш уга,
Хамбл бийән тоолна.

Арви жилдән нег
Амнасн үг алдж,
Аршан мет түүгән,
Эмтид хээрлси болна.

Күмниг дөрэдән мөргүлх
Күслән күцсәннһ хөөн,
Хамбл хан бийән
Хөвтэд тоолхар седлэ:

«Нартд ода деерән
Нанас чидлтәнһ уга.
Дуртаһан эврәннһ алвтас
Дуудж авад, би,
Хээрлхлэ — хээрлхв, эсклэ
Хар толһаһинһ өсргхв.

Тегэд, чидллэ денцж
Тесж, чадм жиндмн
Һазр деер бээхий?» — гиж,

Һанцхарн бийлэхэн күүнддмн,
«Уга!» — гиж бийдэн,
Ухалж, хэрү өгдмн.

Зугл негл ажг
Зүркнәннь харнһу шуһуд,
Олна нүднэс бултж,
Овад бээх хулһишн,
Омглсн седклинь мерж,
Олсн хэрүһинь цокдмн,
«Хамбл, болһа, бокрдлһн—
Хажһр санан!» — гиж,
Харш болж келдмн.

Арһта болхла, тер
Ажгиг хан бийнь,
Өрчән юуж сөңглэд,
Өрцдгинь таслх билэ,
Харчудин нохас байрлулж
Хаяд өгчкх билэ.

Хая бишд, генткн,
Харнһурад ирсн цагла,
Хамбл хаана закаһар
Хату цаажна харһулгдсн

Олн түмн улсин
Овр, дүрнь үзгддмн,

Хагссн келкэтэ ясднь
Харжцсн болж медгддмн.

«Жили! Жили!» — гиж
Жириен үзгүлдмүд көөж,
Хамбл ах түшмлэн
Хээкрж бийүрн дуудмн,
«Кедү күн цаажлгдсинь
Келж ас!» — гидмн.

Хэрүһинь соңсснаннь хөөн
Хан марзаж инэдмн:

«Харжа намаг. Эсклэ,
Намаг үкснэ хөөн,
Нартд тадн бээшгот,
Эмд мини сүүдрт
Эмдрлтн — тана харт,
Үүлмдн негн!» — гиж
Үүмсн түшмлдэн цээлһдмн.

Гетэчнрэн дуудж авад
Гер болһнар йовулад,
Хамблин зург уга
Хар санатһрин гермүд,
Эздүдтэһинь хамднь,
Эндр шататха гиж
Эн зака өгвө.

«Соңсжанав! Күцэнэв!» — болж,
Сөгдэд ардагшан цухрж,
Ах түшмл, үүд,
Адһж, бүдрн, секэд
Алхад назаран харв.

Хамбл ардаснь хэлэж
Хөвд
 чидлэн
 тоолв.

Хаж нойн

Хамбл хаанд өөрхи
Хэлэсн ханцхи үүрнь,
Хол, өөрхид туурсн
Хаж нойн бээж.
Түүнэс наадк олн .
Түшмл тээш хамгнь

Өргэд өөрхи бээвчи
Өрүн болһн серчкэд,

Бүрткж төгэлнд хэлэж,
«Би-эмдв!» — гиж,
Байран дотран дарж,
Босад сергдг бээж.

Хаж нойн болхла
Хаана цухлас ээхш.

Хамбл уурлж бийинь
Хээчлэ харһулхас сүрдхш.

Учрнь юмб гихлэ —
Урд, өдгэд, кезэчи,
Орчлнд үзгдэд уга
Ончта түүнэ билг.

Хаж нойна жирһлд
Хальч болсн билгнь —

Нарт ухаһарн ивтлж
Наадк цаадкинь тоолад,
Туужин жисэ йнлһэд,
Төрх сээх ээлддг
Туурсн күцкл биш.

Хар сана зүүж,
Хэврһэс, махсж, нутгинь
Хораһар ирсн оln
Хортдиннь заагт орж,

Болд шориннь үзүрт
Бодңгудинь өлгж шивэд
Богд тугинь буладг
Баатрин зөрг биш;

Геглзгсн дууһинь дуулулад
Гейүрсн хууриг татад,
Хатурсн зүрк уйдулж,
Хээлсн седкл сергэж,
Байрин гегэ асхрулж,
Бахмжта дөгэ тархаж,
Нартын бээдл сольдг
Нэри эрдм биш:

Тер тоотас, нойн,
Төрүц хоосн бээж.

Хаж нойна жирһлд
Хальч болсн билгнь,

Санж уханд оршго
Соньн жигтэ, акад:

Шүдэн цаһалһж маасхлзхлань
Шур-совсн асхрна.
Уут дүүртл инэчкэд
Урлан тер жимилһнэ.

Уйдад уульсн цаглань —
Урсад асхрсн нульмсн
Дусал болһнь
уут
Дүүргсн алтнд хүврнэ.

Уут алтар дүүргчкэд
Уульдган Хаж уурна.

Хажин элчнр, сөөвнүгүдэс,
Хамгин ахлач болсн,
Хойр төрл залу
Ховр үүл даана.

Эзндэн оньдин энкр
Эн хойрин өрч,
Алдр үүл күцэснәннь
Аш болж мандлсн
Ачлһни герлэр цээнэ.

Хаж нойна эрлһэр
Хамбл тедниг ачлна.

Тацһчдан тһим тоомсрта
Таалмж олсн хойрин
Түрүнкнь кемб гихлэ:

Түдл уга босж,
Тавн хурһарн шавдж,

Ташад кенһгчн уулюлдг,
(Талдан эрдм уга)
Ташач залу болна.

Хаж алдр нойна
Хээртэ хойр халхнь,
Хээрлт уга ташлһнас
Хойр талагшан урһад,

Сөм зузан өврэр
Сөрсэж хальчлгдсн бийнь,

Нертэ ташач түдлго
Нежәһэд ташад оркхлань —

Хаврин усн мет
Хар нульмсн һоожна.

Адгнь арви уут
Алти хазид немгднэ.

Хажин зун уулячир,
Харм төрсн бээдлтәһэр,

Дахад ууляд оркхлань —
Дам зөөр ховлгдна.

Ховр үүл даажахсин
Хойрдгчнь кемб гихлэ —
Арви хурһнаннь үзүрт
Арвасн ноос урһасн,

Кемр теднәннь негнь
Күүнэ арснд күрхлэ —

Элкән тасртл инэж
Энлэд үкүлдг эрдмтэ,
Эрлгин зе,
Хажин
Эцкр хожднач болна.

Тө өвртэ
эзнәннь
Тавгиг тер хожднхла —

Шүднь цаһаж маасхлзад
Шур-совсн асхрна.

Инэһэчнрнь дахад инэхлэ —
Икдж то немгднэ.

Хамбл хаана хазныг
Хаж зөөрэр теткнэ.

Тегэд чигн, нойн,
Төрүнэ уурас ээхш.

Алти, шур-совсиг
Алдрас алдрт санна,
Эднэс ахлгч, нартд,
Эрднь уга гинэ,
Бийэн орчлд цугас
Байрта, хөвтэд тоолна.

Болв, зэрмдэн, чеежиннь
Булд нег ажг,
Овад даргдсн хулһншц,
Омглсн седклинь мөрнэ.

Зөөр, мөңгн, чидлэс,
Зөвэр үлү, даву,
Жиндмн эрднь
 күмни
Жирһлд бээдмн гинэ.

Хаж, кишгэл йөрөж,
Хөвд зөөрэн тоолна.

Хаж нойна аһ темэчлэ ханьцсна тускар

Хаж нойна хатуч
Хэлэц таалсн
 олн
Төмр бат үүдтэ
Тоосх улан бээшнүдт,

Ташачар ташулж ууляд,
Тавган һожһнулж инэхэд,

«Хээчлэ харһултн!» — гиж,
Өвдглж унад, уульж,
Өмннь бөкчиж мөлкв,
Хорманаснь шүүрэд, эдслж,
Хорта йовдл илдкв.

Хажин гергн,
нүүвчинэр,
Темэчлэ нилж гиж
Тер ээмсж шимндв.

«Дуунчн таср!» — гинэд
Девсж, дуунинь таслад,
Уудьвртсн Хаж, ода,
Уха ухалхар шиндв,
«Бишлэлгчиг дуудтн!» — гиж
Бийнь тачг күлэв.

(Эврэн бийднь ухалдг
Эрдм уга бээсмн.
Түүнэ ормд бишлэлгч,
Тоолвр, бишлэл кеж,
Төрин томаһинь йилһж,
Тооца дигинь һарһж,
Тодлулж,
Хажин болһдмн)

Бишлэлч орж ирэд
Байна келсиг соңсв.
Учринь анхрн, эн,
Ухаһан түргэр гүүлгв.

«Итклтэ күн келвчн
Ик ээмшгтэ зэңгин
Үнн, худлынъ эврэн
Үзж батлти» — гив...

Сөөни өрэлин алдид,
Сөөвнгүдэн дуудж, Хаж,
Харнһу булцгудар суулһж,
Харлгдсн аһинъ гетж
Бултад һазаран һархлань —
Бийинъ зэңглтхэ гив.

Цаг түдсн уга.
Цааһас үүдн жаагад
Баахн аһ һарад,
Болһахан мартж, өтрлв.

Гетэчир, агчмин зуур,
Гертк эзндэн зэңглв.

Ханядан эрэ бэрж,
Хараһинъ алдлго живж,
Гергиәннь ардас мөрдв.

Герэс хол бишд,
Овалһта арһсн заагас
Өндэж, темэч босв,

Ууртаһар, баахн залу,
Уктж, Хажин аһиг:
«Удан күлэлһвч!» — гинһэд,
Уньна хуһрха модар,
Ууцарнь цокад авб.

«Гөвдич, иньг, гөвдич,
Гем мини, удув.
Чини цоклһн, нанд,
Чинэн уга, зүгдг,
Эвд Хажин таалһнас
Эмтэхн!» — гиж инәһэд,
Цогцан өмөрән кеж,
Цаһан сээхн һарарн
Темэчиг таалад ораж,
Теврэд, шахлдж наалдв.

Эн хамгиг, ода,
Эврәннь нүдәр үзсн
Хажин зүркн бульглад
Хавсинь хамхлн алдв.
Цуснь суцдтнь буслж
Цомлад турглн алдв.

«Бэртн!» — гиж Хаж
Бээсэн һарһад чишкв.

«Архлтн!» — гиж дарунь
Әкрмдж эн закв.

Темэч аһ хойриг
Тесж болшго чаңһар
Арһмжин батынь олж,
Архлж нүкнд орулв.

«Хотын умш теднд
Хайж өгсинь, бас
Хар тамд хайнав...

Арһулдтн, зуг!» — гиж
Араһан зууж, Хаж,
Бишлэлчэн өөрэн дахулж,
Бизһнь күрч цухлдв.

Эн анчин бээдлиг
Эргүлж тоолад ухалсн
Бишлэлч, сансан ода
Байн эздэн келв:
«Андн аһин һарһсн
Ааль маңһдурин бийд
Алвтар тарх. Болв,
Алтн, шур-совсар
Алвтин оln эмтнэ
Аминь боож болх.
Зуг, тана аһиг
Засх цааж олхнь,
Һазр деер, эндрт,
Һанцхн мана хан!..»

Маңһдуртнь өдрин дуусн
Мөшкэчнрэр аһан мөшкүлж,
Хаж, цаг күлэлго,
Хамбл хаанур довтлв.

**Хамбл хаанд Хаж нойн
зарһ бэрснэ тускар**

Хажин үүмж келсиг
Хамбл бахтж соңсв.
Дурта түшмлиннь зовлцгас
Дотр бийнь талвав.

«Һазр дээр ор
Һанцхн байна гергн,
Алти, шур-совста
Авдрмуд дүүрн бээшцгүдин
Хойрдгч эзн болсн
Хойр үстчнь, Хаж,
Кезэхэс авн тер
Кишголаһан ншилсннь меднч?
Шур-совсн, алтнь
Шивгчнд баһ болсмби?
Келлчи!» — гив Хамбл.

«Кемр тинм зөөрэс
Күүкд күн буру
Хэлэж, оч-оч
Хар яста темэчэр
Хальдмран кесн болхла,
Зөөр — юмн бишж,

Зугл
Һанцхн чидл,
Эмд тоотын цугтан
Эмсхл таслдг чидл —
Заяч күүнд хээрлсн
Зөөрнь — үнн», — гиж
Хамбл дотран санж
Хажас хэрүһинь күлэв.

«Һээтциг, эрчминь эргүлж,
Һар-көлинь булһлулж,
Мөшкэч, эрдмэн үзүлж,
Мини чирэд мөшкснд:

«Темэчд буру уга,
Тер, генн залуһини,
Толһаһинь би эргүллэв!

Тамд хайтн, алтн,
Тана шур-совснтн
Тас нанд керго!

Нарн болсн дурн
Намчлсн хээртэ нилчэри,
Хама бээвчн, намаг
Халулх,
хайхн уга!

«Дуртав» гисн үгиг
Давтж келдгэн уурхш.

Үснь ут болвчн
Ухан ахрхнь — үнн!
Үкг!» —
гигж Хаж
Үгэн келж төгсэв.

Хамбл: «Үкг!» — гихлэ —
Хэрү өрцдгнь уга.

Болв эн дотран
Байна мууг олд
Бардмнж үзүлэд, түүнэ
Чирэһинь улалһж, нернәннь
Чинринь баһдулхар шиндж:

«Хажин аһ, хээмнь,
Хамаран хайвчн — Хажин!

Эгл түшмлин биш,
Энчн, мини дарук,
Алвд нер туурсн
Алдр чини гергн!

Тер учрас эн
Төриг хайлхин төлэд,
Зарлж ол цуглулад,
Зарһинь чикэр кеһэд,
Заг угаһар тоолж,
Зөвинь олхмн!» — гив.

Хажин хэрү күлэлго
Хан хоңх жиннүлв.
Хойр сөөвң һазаһас
Хурдлж орж ирв.

«Тээшнр, түшмл, нойдудиг,
Тоомсрта шажна элчнриг,
Таңһчд нертэ тоотиг,
Түдлго цуглултн!» — гив...

Цаһан үстэ тээшнр,
Цомлзур бээдлтэ дээчнр,
Төвшүн дүрстэ ламнр,
Таңһчдан нертэ нойдуд,
Хамбл хаана зэрлг
Хавлж тагчг соңсна.

Марзахлань — инэлдж,
Мансихлэнь — атилдж,
Келси тоотинь чиннүрдж,
«Күңкл!» — гиж шиидж,

Хайси яс булалдси
Хотна похас мет,
Үг болһининь хоорндан
Үндэн булалдм бээдлтәһәр
Болһасн болж медгднә.

Болв, цуһар дотран:
«Захин кезәнә медсиг
Зэрлгтән давтжана!» — гиж
Санн, сананасн сүрдж
Саглж энд сууна.

Түрүн үг авси
Түншүр, гүн номта,
Түшмл өндәж, босв,

Халцха гилгр толһаһан
Хойр альхарн илж:

«Уси ик һолыг
Усчад давад һардг,

Уулын өндр ораг
Уралж давшад давдг,
Уласн өрин гегәншң

Урд улсин цецниг
Уга кеж
һанцхн

Эврэннь күцкү сурһмжан
Эн орчлнд делгүүлсн,

Мана улан-улан
Мандлгсн нари Хамбл
Зэрлг болсн һазрт
Зогсад келж чадшгов.

Кевтэд келнэв»,—гнж
Книсж, һазр элкдж:

«Хамбл хаана зэрлг —
Хадас бат үнн
Үгднь багтжанав!» — гнж,
Үүмж хооран мөлкв.

Дарунь нег негэн
Давтж, наадкснь цугтан,
Хаана келснлэ зөвшөрж,
Хэрү ормурн мөлклдв.

Эднэс негнь чигн
Эврэннь санси санаһан
Эзнэннь шиидврэс урд
Энд келсн уга.

Хан тагчг суужаһад,
Хэврһшэн мусг гнж:

«Хаж гемтэ болвзго
Хэлэлти!» — болж инэхлэ,

Хурсн улс цуһар,
Хурин өмнк онтрһушң,

Хахн, цахн, хаян,
Хаһрж, күржннэд инэлдв.
Хаж инэлго суув.

**Хамбл хаана хатн адучла
ханьцсна болн күүкд улсиг
хорах шиидврин тускар**

Сөөни өрэл күртл,
Сөөлцкэрж элкэн тасртл,
Тацһчин тоомсрта хург
Тачкиж нииһэр инэв.
Нег-негэн хатхлдж,
Нүдэри дораһур ирмлдж,
Мусхлзсн хаанан хэлэж,
Муурхан мартж һочкнв.

Гентки,
 тингжэтл,
 һазанас,
Гетэчнрин ахлач,
 үүмж,
Гүүхэри орж ирв.
Хаана өмн сөгдж,
Хэлэцинь шинжлж,
 шимндэд,
Нуувчинэр,
 күн сонсшгоһар,
Нег юм келв.
Хамблын чирэнь улаж,
Хойр нүднь цустрж:

«Худл!» — гиж орклад
Хээкрж һазр девсхлэ —

Хург э тасрв.
Гетэчнрин ахлач, тиигхлэнь,
Герэс гүүж һарад,

Архлата хойр күүг
Ардаснь түлкэд орулв.

Хург нүдэн нсеж
Хамбл хаана гегэн
Хатна чирэ таньв,
Хойрдгчнь — хаана адуч
Хо-цаһан залу.

Үүмж тагчгрсн Хамблур,
Ү-дэ угаһар,
Үкс уралан алхж,
Үсэн хэврһшэн сажн:

«Үин!» —
 гиж хатн,
Үгин өвдкүртэһинь келв.
 «Дуртав,
 чамд биш,
Дууни айс болсн,
Дүүвр баһ наста
Дүмбр адуч амргтан
Дуран өгч,
 түүг
Дуудж,
 седклинь авллав!

Жирһлдэн ор һанцх
Жигтэ сээхн хөв,
Байр үзлэв!» — гиж,

Баахн хатн хаанур
Бас нег алхж;

«Чидлтэв, чидлтэв гисн,
Чи болхла,
 оньдин,
Жигүрим минн хутхулж
Жигшэлэч, тьфу!» — гиж,

Хаана чирэһүр, энд,
Хургин нүднд, шуд
Хатн нульмад, тагчгрв.

Хамбл һаран занһхла —
Хойраһинь һазаран һарһв.

Һурниж суусн Хаж
Һош-Һош инэхлэ —

Хэврһднь суусн ламнр,
Хулхаһар, шур-совс
Хамж, үкс-үкс
Хавтхдан шурһулж дүрв.

Өр-цээтл, хан,
Өндэл уга ормдан,
Альхарн нүдэн ташрлж,
Ә һарлго суув.

Үрглхэсн ээж хург
Үгинь күлэж суув.

«Өшэ!» — гиж,
 тингжэлэд,
Өндлээд Хамбл хээкрв,

Өсрлдж цуг тоомсртс
Өмэрэн кецэлдж чицнв.

«Назр дээр ахлгч
Һанцхн чидл бээдмн.
Дарунь — алтн, совсн,
Дахж, дүүлж йовдмн.

Хаж ман хойрин
Хатн, аһ хойр,
Чидл, зөөр хойрин
Чинринь буурулж һутав.

Ташр ман хойрин
Таңсг сээхн седкл
Тедн, аврлт угаһар,
Темэч, адучла ханьцж,
Тараж, ичлго, эвдв.

Өөкн дотрк бөөршн,
Өндгн дотрк уургшн,
Бээснь теднд баһдад,
Буурх цагнь өөрдэд,
Бүүрһж, яахв гихлэрн,
Бузр-азр һарһж.

Қирцхинь,
 һазр деер,
Қир уга, цаһан
Үнн седклтә гергд
Уга. Мини шиидвр:

Эндрәс авн,
 бидн,
Эн делкәг цеврлж,
Күүкд улсин цуһараннь
Күзүһинь керчхмн!» — болж,

Шатси нүдәр хәләж,
Шилврдси метәр,
 Хамбл:
«Шиидврән!» —
 гиж чишкв.

Шилвксн чишклһнәннь ә
Шигдәч метәр, энд,
Шишлң онцин чеежд,
Шигдж, шимәд, шарв.

Күн болһн эврәннь
Күләсн гертк гергән
Санж ода тагчг
Саналдж ормдан эрглдв.

Эднәс, хан, нежәдәр
Эрчмндж шиидвринь сурхла,
(Эврә әмн дота)
«Э!» — болж хуурцхав.

Хамбл тоомсрта хургт
Ханлтин үгэн келв.

Манһдурин бийд эн,
Мана таалта һазриг,
Күүкд улсас сулдхж
Күмнд туслхан санв.

Цергэ ахлачнрт нутган
Цеврлх зака өгв.

Урмд теднд немхэр,
Урдаснь ачллһна темдг,
Даалһвран күцэхднь ицж,
Дарһ болһнд бэрүлв.

Цаажин халхар ахлдг
Цань уга чацһ,
Хату бэрцтэ түшмд,
Хати, Хажин аһиғ,
Харцһу талрсна хөөн,
Хээчлэ харһулх зака
Хамблас ода авб.

**Күүкд улсиг хорахар һарлһн
болн сонһн өвгнэ тускар**

Күүкд улсиг хорах
Күчр, ээмшгтэ зэңг,
Хамаһас һарснь медгдлго
Хальмг нутгар тарла,
Хамбл Хаж хойр
Харалын икиг авла.

Тер учрас отгуд,
Теегэн ардан үлдэж,
Бачм шулуһар нүүж,
Бултх хаац хээлэ.

Уулын көндэ, салаһас,
Уужм ө-шуһуһас,
Теегт цоонгрдг утан
Теңгр өөдлң һарла.

Хати, Хажин аһ.
Хээчлэ харһснас ави,
Долан хонг давад,
Дөрви үзг талагшан
Даалһврта һарси цергэс
Диилврин зэңг уга.

Нам, тер цергнь,
Нежэдэр гермүдэрн тарси
Зервк зэңг, дораһур,
Знигж зөгшң ниснэ.

Зуг хаанд күргх
Зөргтэнь энд олдхш.
Хамбл хаана бүүрлси
Хотл талагшан альдасчн
Хот-хол орхш.

Хажин шур-совсиг
Хээснд дүрэд буслһж
Хать кеж болхш.

Хамблын маңһс чидл,
Чидлэн үзүлхнь угад
Чинрэн геһһэд хуурв.

Удан зэнг күлэчкэд,
Ууртан бүтэд, Хамбл,
«Церг уктһий!» — гһж,
Цемэрэд эцсн Хажиг
Дахулад, көдә темцэд,
Довтлад һарад йовв.

Зөвэр гүүлгэд авб,—
Зөрлцсн юмн үзгдхш.
Зугл цаһан өвсн,
Актын туруна шүрүнд,
Аагтрад, хойр энгрж,
Халврад нээхлж, һаңхад,

Хэврһшән киисж кевтнә.
Хая эн-тенд,
Халяд ниссн элә
Хол тенгрт үзгднә.

Зулсн хотдын бээр
Зуухин кийтн өмсәр
Хан таньж, ормаһад,
Хаж талагшан хэләнә.

Һоожур һолын усиг
Һооднь һатлж һарад,
Хар толһан кециг

Хэврһэрнь довтлж давад,
Боргчн нуурин царцгур
Боомтг угаһар ирхлэ:

Нигт көк өвс
Нинһэр үмтэж идшлсн,
Теврж болшго сүүлтэ,
Тешкэлдсн хөд үзгдв.

Тедүкид, гирлгэн түшсн,
Хөөнэ эзнэ бээдлтэ,
Хальмг өвгн харвгдв.

Хамбл, Хажта, мөрэн
Хатрулж өвгнүр өөрдв,
Һазрт өсрж бууһад
Һаран өгэд мөндлв.

Най күрсн өвгн
Нурһн дээрэн ик
Авдр үүрсинь үзж
Алң болад, Хамбл:
«Аав, тана хоти
Альдаран нүүв?» — гиж,
Теегин йос бэрж,
Тевчсн бээдлтәһэр сурв.

«Нурһн деерк авдртан
Нуувчин эврәннь зөөрэн,
Хоршасн алтн, совсан,
Хулхаһас ээж, эн,

Хөөнд йовбчн, зөөдгж,
Хээмнь!» — гиж Хамбл
Харм төрж санв.

«Арһ уга төлэдэн
Аавчн энд үлдв.

Хотн-отг цуһар
Холагшан зулад нүүв.

Хар толһаһан зальгх
Хамбл хан, донһнж,
Күүкд улсин цугтаннь
Күзү керчтхэ гисн
Зэцг соцсж арһтань
Зулв. Альдараний? Медхшв.
Нутг тарв. Би,
Най күрсн насндан,

Жирһлдм мини һанцхн
Жиндми зөөр болсн,

Хэлэсн эврәннь иньгэн,
Хөв өгсн эмгэн,

Адта хаанас бултулж
Авдрт дүрэд, ода,
Нурһн деерэн үүрсим,
Нүдэри үзжэнэт» — гиж,
Өвгн сагар буулһж,
Өөрэн авдран тэвб.

Өвгнэ келжэсн г соцжатл
Өрчднь буслж төөрсн
Өсжэх ууран сулдхж,
Хамбл шүрүлкж малян
Хүрүлэд өөдэн өргв:

«Хамбл хаана биш,
Хол тоолврта сээчүдин
Хургин шиндвр терчи!

Альков, көгшн донк,
Авдран сек!» — гив.

Хамблын чирэ таньж
Хөөч сөгдж мөргв.

Арн уга! Өкэж
Авдран тер секв.

Көөркө! Өвгнэ хэлэсн
Көгшн эмгнь,

Авдрт бүтэд гихви,
Аль наснь ирэдий,
Өцгрж. Киһэн авхш.

Өөрэн зогссн Хамблыг
Өвгн ода мартж,
Өвдглж унад, авдриг
Өрчэрн бүркж менрв.

Цаасн мет цаһан
Цээсн үсэн үмтэж,

Түүнэ зовлц үзсн
Төмр, чолун хээлмэр,

Түншж экрэд уульж:
«Эн минн наснд
Энкр һанцхн иньгм,

Һарлцсн дүүвр үрдим
Һарһад уургарн асрсн,
Сээхн минн гергм,
Салад одвлч ода!

Зеткртэ жирһлин аһуд
Зерглж зовлц хувацсн,
Түүрүтэ цагин салькнд
Түшг болж йовсн,
Алти минн тайгм
Алдрад, хуһрад одвлч!
Хээмнь, хээмнь!» — гиж,

Хань иньгән геесн
Хун мет чашкурдж
Хөөч генэрлж түүрчв.

Хэврһэс түүг хэлэсн
Хамбл Хаж хойр
Өвгнэ зовлид алнтрж
Өврж тагчг ормалдв.

Зуг, эн хойрин
Зүркн өвдсн уга.

Эмдрлин Эк болн зурхан арагнин тускар

Өцгрсн эмгтэһинь теегт
Өвгиг үлдэж хан
Хамбл Хаж хойр
Хээсн цергэн олхар,
Хаалһднь күүкд улс
Харһхла — тедниг алхар,
Жириж дараһарн сунясн
Жири зурхан шинр
Темцэд довтлад харв.

Тег хоострсн болж
Тер хойрт үзгдв.

Урд, эргин цааһас,
Уняртж, теңгр өөдлж,

Удан хаалһд йовх
Уужмас аашх гинчиг
Уктж,
 бүлэки үнрэрн
Урсн байр белгдг,
Утан альдчи харвгдхш.

Хотн өөрхнэ темдг
Холас күүнд келдг,
Хоорндаи ни нохасин
Хуцсн дун сонсгдхш.

Эргид күн уган
Эндг уга темдг —

Тоодгуд оларн тарад
Тедүхнд идшлснь үзгднэ.

Тесгин иньг — гөрэсн
Тоос бүргүлж хурдлна.

Хамбл: «Ода манахс
Хамаран одсмби?» — гиж,
Харцнурсн чирэтэ, тагчг,
Хажас, алнтрж сурна.

Жирлһн жирлзсн зоота
Жирн зурһан шиирин
Түрүн хойринь давж,
Түргэр, дарукиннь эргд
Довтлад һарад ирв,
Дөрэдэн босн ишклж:
«Хэлэ!» — гиж хээкрэд
Хамбл хан байрлв.

Көөгтрж дора уняртсн
Көкргсн ноһата царцд,
Көвц мет цаһан,
Көөсн мет гөцгн,
Төвшүн нуурин уснд
Төвкнүн суух хуншн,
Хэлэц таалсн, эвтэхи
Хальмг гер харвгдв.

Холас, седкл уйдулсн,
Хуурын айс соңсгдв.

«Эн герт, лавта,
Эркн биш, Хаж,
Күүкд улс бээх,
Кудхмн!» — болж Хамбл
Болд үлдэн сүлж:
«Бели бол!» — гив.

Ал-тэвэд довтлулж,
Алти нарна герлд
Үлдэн-гилвкүлж, герин
Үүднд эдн зогсв.

«Эмд күн бээхлэ,
Алвтин эзн Хамблд,
Агшсн хоолан норһх,
Ааһ унд харти!
Адһж йовнав!» — гиж,
Хан уурта дууһар
Хээкрж келэд закв.

Зург болсн сээхн
Зурһан күүкн, цөврж,
Герин үүднэс харч,

Геглзгсн дууһан дуулж,
Айтахн, янзта хартан
Аршан болм хот:
Агч ааһднь дүүргэд
Амцань кесн цэ,

Аавнран тоож бэрүлдг
Алти савднь — агтрм.

Цаһан мөцги цөгцднь
Цацлын идэ—арз,

Далһа шар тавгтнь—
Дааһна чанси мах,

Гүн күрл сецснднь—
Гүүнэ кинти чигэ,

Шар тоснд буслһси
Шаржнһси жөөлкн боорцг,

Хамбл хааг тевчж
Хажта хойраднь өргв.

Теднэ ардас көгши,
Тевчнһү бээдлтэ, эмги
Һарч ирэд,мөргж
Һаран өрчдэн намчлв.

Хан тер күүкдүр
Хэлэж, өөрк нөкдтөн:

«Хээчлэ харһулси мана
Хойр герги, цагтан,
Бас нигж дуулад,
Байрин сөцгэн өргэд,
Сана седклимди авлж,
Саатулдг эс билү?

Хойр ухата эдниг
Хораж эс чилэхлэ,
Хээртэ чеежимдн шатаси

Халун өшэни һал
Мөнкин наснд унтрлго
Мана зүрк шарх!» — гиж,

Хамбл Хаж талагшан
Харвн, докья өгэд,
Өми йовси сээхлэг
Өндлэж үлдэрн чавчв,
Хаж бас дарукинъ
Халучрхж татн цокв.

Тер акчмла ншилж
Теңгр тачкнад күржннв.

Һазр чичрж лугшад
Һалв цэклж хүвсхв.

Нарн үүлэр хаагдад
Нүд чичм нигт
Харнһу төгэлнд унж
Харлж тег бүркв.

Хамбл Хаж хойр
Харалта үлдэн атхж,
Хадгдж дор ормдан
Хад мет көшв.

Эмдрлин Экин шалһана тускар

Кинти хоосн чинрт
Кинһэн авч болхш,
Чинси һар көлиг
Чидлэр көндэж болхш.

Эн анчд толһан
Экн һавласн сөңглгдж,
Эзнэнь өми тэвгдж,
Эрәһәри, даарад, көндрж,
Негхи, эрә торси,
Нәрхи судцар цогцла
Ниилси болж медгднә.

Альдас асхрени медгдлго,
Аһарт күңкисн, көндә,
Күүкл күүнә дун,

Күнд алх метәр
Толһан эк цокж,
Тодрхаһар Хамбл, Хажд,
Тодлгдж

төгәлңгәс

соңсгдна:

«Күмни сээхи йосар
Күндлж таниг уктси
Күүкдиг, яһси төләднә,
Күчр кевәр алвт?

Уг тохман келж
Учран ода цәәлһти.

Эс гиж тадн
Эн зогссн ормдан,
Үкл, әмдрл уга
Үрглжин мөңк цагт
Үлдж зовхт!» — болна.

Төмр бурзд хөврсн
Төөрсн хооласн, Хамбл,
Түлкж, хагсурсн үгмүд,
Түүж нежэдэр харһна.

Делкэд уга чидл
Деедс хээрлснэ тускар,
Хоома садр харһж
Хаана ичр барсн
Хатнаннь тускар, бас
Хамднь Хажин соньн
Билгин тускар болн
Бирд аһиннь йовдл
Келж, аш сүүлднь
Күүкд улсиг хорах
Шнидвриннь тускар, ээмсж,
Шингсн дууһар зэңглнэ.

Урдк дун дэknэс
Ууртаһар аһар чичрүлв:

«Экнэснь авн жирһлэн
Эндр өдр күртл
Эргүлж хойурн санад
Эрк шилһни, догшрлһни
Эс гиж талдан
Учрас, нүл угаг,
Уулюлж зовасн йовдлан
Ухалтн. Келсэрти биш,—

Илгн цааснд тодрха
Илэр барлсн бичгшн,

Толһан экнэнти эрэнэр
Тодлврин мөрмүд умшж
Тана жирһл үзхв!»

Цаадк наадк уга;
Цаг жисдгэн уурв.
Көрсн холын мөсншн
Көндрдгэн тасрж зогсв.

Эмсхж, эрэ киһлсн
Эмшсн хойр күүнэ
Толһан экнд ода
Торлзсн сай үзгдл,
Төгэлнгин хар харһул,
Туярж гегэрэд үзгднэ.

Моһлцгрж хоорндан оралдсн
Моһан күүкдшн,
 жирһлин
Эклцэс болснг тодлсн,
Экнэ
 эрэ
 ода
Ирв.лзж,
 дотрк нуувчинэн,
Илдкж
 һазаран һарһна.
Негт,
 кееһин хувцнас
Нүцклсн эвдин цогцшн,
Худл үгин хувцинь

Хуухлсн
нүцкн ухан —
Зута, ичкевтэ, киртэ,

Зулдг арһнь тасрсн
Хамбл, Хажин жирһл,
Хар тамин йоралд
Халун, кинтнд шаргдсн
Харалта нүүлмүд мет,

Жил—өдрэри йилһрж
Жигшүртэ бээдлэри делгрв.

Эндр өдр күртл
Эн хойрин тодлвр,
Эврэ жирһлиннь эклцэс
Эрэсинь хэрү эргүлж
Эргэд күрэд ирв.

«Чидл», «Зөөр», «Чидл», «Зөөр»,
«Чидл», «Зөөр» — гисн
Чикнэ хужр бурһудсн,
Чинрэри, теднэ ухаһар,
Чиннүрдхлэ — нартас күнд,
Санан хольжж, түүнэс
Саарх дур орулв.

Дегц эн хойрт,
Делкэн эзн болсн
Деерэс, хэврһэс күцкисн
Дун кенэв? — гисн
Санан, толһаннь экнд
Салад ода делсв.

Түүг хавлсн мет
Түдлго күңкнсн дун:

«Кен тадниг энд
Кеер бэрэд күлж,
Дууһан деерэс өгч
Догшар күүнджэнэ гиж
Дотран эс санвт?

Йиртмжин тэвсн зокалар
Йисн сардан таниг
Өрчдэн таңсглж теесн
Өршэнһү Эмдрлин Экв.

Генткн түгж асхрсн
Герлэс нүдэн саглтн!
Хэлэтн!» — гиж келхлэнь,

Хан Хаж хойрин
Сулдсн һарнь көндрэд
Саглж нүдинь ташрлв.

Хурһд заагур, тедн,
Хоогтрсн герл үзв.
Хооран һаран авхла —
Хальмг саахнак тег
Харвгдж седкл байсав.

**Цагин эзн өвгнэ болн
зарһин эклцин тускар**

Зулын герл болсн
Зурһан арагни күүкн
Зеегтэ нүдэрн мишэж
Зерглдэд урдкарн зогсж.

Киб цаһан торһн
Кинж уйсн бүшмүднь,

Ятхин айсаc авлта
Янзта уйн цогцинь,

Серд гисн салькнд
Сэрвкж, наалдад кеерүлнэ.

Тевчнһү чирэтэ эмгн
Теднэ өмн зогсж,
Хамбл Хаж хойрур
Харм төрж хэлэнэ.

Хамбл эмгиг үзн
Хээлж бэркред шугшв.

Һарлцсн сээхн экән
Генткн өмнән үзж:
«Ээжэ, Ээжэ!» — гиж,
Экрж, энлэд чишкв.

Хаж бас кезэнэ
Хээртэ һазрт оршагдсн
Эңкр, дэknэс эмдрсн
Экән үзж уульв.

Һанцхн эмгн хойраднь,
Һаслңла харһсн цаглань,
Һазр дорас өндэсн
Һарһсн экнь болв.

Эрлг шулмас ээж
Ээжиннь өврт шугшсн,

Бичкихн күүкдт дэкиэс
Бийснь ода хүврв.

Һазр деерк нуувчиг
Һанцхарн цугиг меддг,
Ямр чигн ээмшгиг
Ях гилго диилдг,

Экэн
Хамбл, Хажта,
Эндр энд үзж:

«Энкр мини ээжэ,
Эн жирһлин зовлңгас,

Ө—шуһу мет
Өдр,
жилмүдин
бүтүһэс,
Ирвск метэр гетж
Иргчэс
манур
һэрэдх
Һаслңта
зеткрин
хумснас
Гетлһит!» — гиж,
хоюрн
Һаран намчлж мөргв.

Ханурин киитн ирэр
Хамбл Хаж хойрин

Нүһрс хээрсн мет,
Нүднәннь хурц хэлэцэр
Ивтлж,
 Эмдрлин Эк
Ингж эднд келв:

«Хоюрн тaдн жирһлдән,
Ховдг сананд авлгдж,
Зурһан тивэр нисж
Зүүцүлж седкл ниилүлж,
Зул—насни герл,
Үрглж дөрвн цагт
Унтрал уга бэрдг,
Дууни айс болгсн
Дүнгһр зурһан арагниг
Хорахар седж, цээлзж,
Хорта селмән өргвт!

Кү алснас нартд
Күчр килнц уга.

Күүкд кү алснас
Күнд, давунь уга!

Һарһсн экиннь өмнэс
Һаран тaдн өргвт,
Эмдрлин көрнг таслхар
Ээмшгтэ килнц кевт!

Цагин Эзн күңкл
Цаһан мөцк өвгн
Цецн ухаһан гүүлгж,

Цаажин бичгэн хэлэж,
Товч үгэн келж
Тана зарһ кетхэ!» — гиж,
Нартын дөрвн үзгүр
Намчлж харан, мөргж:

«Күмн, болн һазрин
Күмсн, аң—адуснд,
Үрглжд сә күцсн,
Үнни хээртә үүләр
Цөкрлт угаһар нисдг,
Цагин күңкл эзн
Цаһан мөңк өвгн,
Үржәнөв таниг!» — гиж,
Үүмж, көгшә сурв.

Арагни зурһан күүкн,
Эмдрлин Экиг дахж,
Өвдглж сууһад, һаран
Өргж, өрчдән намчлж,
Өкәж шүтәд мөргв.

Нарнас йилһрсн чөлән
Намшрж айрсн һазрур
Нисж, мөһлцгрж өсәд,
Нигт цаһан буднас,

Алти ширәд суусн
Алдр, цагин эзн,
Алхж һазр ишкв.

Эмдрлин Эkd сөгдж,
Арагни күүкдүр хэлэж,
Альхан делгж дуудв.

«Аав, аав, таниг
Санад бээвди!» — гиж,
Сээхлэс цуһар байрлв.

Делгэтэ өвгнэ альхнур
Дегц экчир хурдлж,
Альвлж эрклсн бээдлтөһөр
Эдс цуһар авб.

Цаһан буурл үстэ,
Цасн цаһан сахлта,
Цагин эзн өвгн,
Алти ширэдэн сууж
Адһм угаһар бишлэлв.

Хамбл Хаж хойрур
Харвж һарарн зацһв.

Заавринь тедн анхрж,
Закаһинь өтрлж күцэж,
Мөрнэсн өсрж бун
Мөргж, элkdэд унв.

Зөрж, дсегшэн кеж,
Зовкан өргхэсн ээв.
Заячасн хээрлт эрж
Зарһин шиндвр күлэв.

Зарһин тускар

Шилтрси шириг шицгэж
Ширдэд урнар делдгсн,
Шур шинжүрэр чимгдсн,
Шухмр алтар цутхгдсн,
Ширэ деерэсн өвгн
Ширтж,

 дотр ухаһинь,
Шүүж,
 шалһж,

 йнлһж,
Хамбл Хаж хойрин
Халһнь авч,

 зурһан
Арагни күүкнэ негнүр
Альхан делгж дуудв.

Үг угаһар күүкн
Үкс уралан алхж,

Алтн ширэн татдгас,

Арта торһн дугтудан
Аралжн—саральжн сиилвртә,

Цэклж герл һардг
Цаһан мөңгн цааста,

Цагин ут жисэнд
Учрсн, болсн хамгиг
Умш алдлго тодлсн,

Аштнь, кесн сээг
Арчлж ачлад йилдг,
Нууж далдлсн мууһиг
Нүүринь үзүлж засдг,

Сиддтэ цецн дегтриг
Секэд өмниь тэвб.

Жирлһн метэр дольгарж
Жирисн ке үзгүдинь
Жисүлж деерэс дорагшан
Жирс гиж харвн,

Цагин Эзн өвгн
Цааран дегтр тэвб,

Көдэд күркрсн арслңгин
Көндө баатр дууһар
Күржңнж зэрлг болв:
«Орчлң бийэри кеерүлсн
Ор һанцхн эрднь —
Эмдрлин тускар мартж,
Эмтнд

эн хойр
Ээмшгтэ зовлң үзүлж.

Цаажин бичгин түрүн
Цецн герэсинь күцэхмн:

Шнидврэн зарһ
бичэ
Шо бэрж зарлтха.

Зөв, бурууныг ийлж,
Зөвтөнийг ачлж цеврлтхэ.

Хамбл Хаж хойрин
Хээрлт уга гемнь:

Күүкд улсиг хорахар
Күнд килнц нарһж,

Гем уга хойр
Гергэн эдн алж».

Тер үгинь соңсн,
Тесж ядад, Хамбл,
Өмнк бээдлдэн орад
Ормасн өндэж хээкрв:

«Би чигн бас,
Бийдэн болм алвтдан
Хан болж бөөһэд,
Харчудиннь зарһ келэв.

Хатн аһ хойр,
Хан, түшмл залусасн,
Хулхаһар, адуч, темэчлэ
Ханьцсан нуусн уга.

Назр деср бээх
Гергд, күүкд улсас,
Хойрнь тиим болхла —
Цуһар тиимнь лавта» — гиж
Цуцрад Хамбл суув.

«Цуһар гинчи?» — болж,
Цагин Эзн өвгн,
Цаажин бичгэн авб,
Халхсинь эргүлж гүүлгэд,
Хэлэжэһэд, һаран заңһв...

Хү сальки эргж
Хүвсхж, үүлд цуглулж,
Харңһу болад, дарунь
Хэрү нарн мандлв.

Хальмг тег урдкарн
Харвсн нүднд таньгдна.
Толһа деер, урдкарн,
Торһа жиргнэ...

Зуг

Жирн зурһан шиирэс,
(Жигтэ юмн!) һурвдгчнь,
Тегш тесгин дунд,
Темэнэ бөкншн, өндэж.

Өөрнь

баахн бер,

Өкэж,

бичкэхн утхар,

Һазрин көрс малтж,
Һарарн шавр севглж
Хэврһдэн тэвэд,

юм

Хээсн бээдлтэһэр хэлэнэ.
Саналдж, цөкрлт угаһар,
Саак көдлмшэн кенэ.

Цэгэхи уста, бичкэхи,
Цецр өцгтэ шилиг,
Завср кесн цагларн,
Зээлж, тацсглад хэлэнэ.

Жири нурви шиирни
Жилиж уга болж.
Үүмсн Хамбл, Хажд
Үзгдэд уга йовдлиг,
Цагин эзн өвгн
Цээлнж, ингж келв:

«Мөцк эврэннь жисөһөн
Мицһн жилд хэрү
Цаг эргүлв.

Онһтн,
Цаадк үзжэх күүкнтн,
Эврэннь

дурнас

төрүц

Эс урвсн:

Лоола.

Келсн күргинь, хортднь,
Кел бэрж авад,
Теермин чолунд хаяд,
Талх кеж теермдэд,
Тецгсин уснд тараж.

Өршэцнү седклтэ Лоола,
Өр өвдж, бичкндэн,
Шавтсн шовунд дөннж,
Шархинь уһаж эдгэснд,

Ханлт өргж, шовун,
Хөөннь, уулын ораһас,
Холас, эмдрлин ус,
Хоцшартан дусалар зөөж
Дүүргж шилднь кеж.

Дурта иньгиннь цогц,
Яһад болвчи олж,
Ясн, үсн, махмудтнь, -
Хээртэ ус цацж
Хэрү эмдрүлж авхар,
Кесг жилин туршарт,
Көөрке, сээхлэ Лоола,
Көлсән эрвллго малтна.

Эк—эцк, төрлнь,
Энлсн үрән үзж,
Зэцг орулсн оли
Залусин дүүвринь заана,
Зугл,
 седлэсн урвшгоһар,
Күүкн, күргән санж,
Күүнд одшго
 ээмшгтэ
Сакл, андһар тэвэд
Сәксн дуран хээнэ.

Йиртмжин бээдл кеерүлсн
Йөрэлтэ дурн, болв,

Онцин седкл таалх
Ончта белг биш —

Эмдрлин

жисэ

залх

Эрүн жиндмн болдг!

Эмнчин бэрц үзүлж,

Тиим сакл бэрсндэн,

Тер Лоола күүкн

Тецгрэр догшар засгдсмн —

Үкл угаһар, тер,

Үрглжд,

сүүдрт хувртлэн,

Эмд бээхэр засгдсмн.

Эрүн дурнаси, тигвчн,

Ээмшж Лоола урвлго,

Жирн зурһан шиир

Жирһлиннь турштан овалсмн!

Күүкд күүнэ седклин

Күцклиг медвт?» — гиж,

Цагин эзн өвгн

Цагиг ормднь зогсав.

Зарһин цаарандкин

тускар

Өмннь торлэси соньниг

Өврси Хамбл, Хажур

Цагин эзн өвгн

Цаажин бичгэн эргүлв.

«Хоюрн тадн, ода,
Хоома нарһв гиж,
Хээчлэ харһулсн гергдиннь
Гемиг илдкж батлад,
Гемэн баһрулхар келвт.

Эн хойр залун,
Энлж одахн эгрсн,
Хойр гергнэ сүмсн,
Холас иртин!» — гиж,
Цагин эзн өвгн
Цаасна халх дарв...

Цемэж эцсн чирэтэ,
Цегэхн гөнгн цогцта,
Хойр гергнэ сүмсн,
Хамбл, Хажд үзгдж
Хуухин үс босхв.

«Хатн, түрүлж эврэннь
Хоома нарһсна тускар
Илднь келтхэ!» — гиж,
Ивтркэ нүдэр хэлэж,
Зарһч өвгн өтрлж,
Завср нарһлго келв.

«Хаана таал хэлэлго
Хаврар цецгэлсн цецгэ
Хамтхасан нееж,

нар

Хавлсндан гемтэ болхла,
Цагин эзн аав,
Цаажла харһултн.

Зуг,

Дэknэс жирһлд төрхлэрн,

Дурни төлө

гемэн

Давтх билэв!» — гиж,
Хатна сүмсн арһулхнар,
Халурхсн бээдлтәһәр келв.

«Терлм, келлүсв!» — болж,
Тесж ядад, Хамбл,
Байрлсн дууһар, ормасн
Бахтнж хээкрэд тагчгрв.

Зурһан арагнин негнь
Зөрж уралан ишкэд:

«Догшн Хамбл хан,
Дорацулж нутган зоваж,
Чидлэри бардм кеж,
Чик, буру угаг
Хээчлэ харһулж, цээлзж,
Хатнаннь тускар мартла.

Эс мартсн болхлачн,
Эн, өр жөөлн
Баахн күүкд күн,
Байр үзшго билэ:
Буру үзэ бээж,
Дөң болж чадшгон
Догшн зовлц эдлтә.

Эмдрлин Экин зааврар,
Эрүн дурни герл,

Би зүрхэнд нь оруулж,
Байр белгилэв!» — гиж,
Арагни үгэн келж,
Ардагшан цухрж зогсв.

«Хажин аһ, ода,
Хажһр һарһсанһнь тускар
Цээлһж келтхэ!» — гиж,
Цагин эзн зав.

Цээвр чирэтэ сүмсн:
«Хамбл хаана хатн
Хаврин цецгэлэ,
седклэн

Дүңцүлснь чик мөн.
Дурн
зүрхнд төрхлэ —
Алтн, шур — совснтн
Арһсн, хамхл мет!

Книтнлэ кеерэс ирж,
Киру махлаһасн сажад,
Киһһэрн седкл таалсн,
Килмжтэ дүмбр темэчдэн,

Хотынь бүлэлхин төлэд,
Хажин зөөсн зөөринг
Хамад цугинь түлж
Хөвтэ болх билэв.

Кемр зүркни дурн
Килнцд тоолгдхла —
гемтэв.

Болв, дэknэс төрхлэрн,
Би, хатншц килнцэн
Бас давтхв!» — гиж,
Баахн аh келв.

Ээм ээмэн түшлдсн
Эгчнрэс нег арагни
Тасрж уралан һарад
Таалмжта дууһар келв:

«Ора йорал уга
Орчлңгин жисэ залсн,
Цагин эзн аав,
Цээлһврим бас соцстн:

Хармнч, хатуч нойн
Хаж, эврәннь аһан
Әмд күүнд биш,
Ә — чимән уга
Авдрмудиннь негид тоолла.

Әмдрлин Әкин зааврар,
Әрүн дурни герл,
Би зүркнднь орулж,
Байр белгллэв», — гиж,
Бас ормдан зогсв.

«Тана цаажлгдсн гергдтн
Төрүц гем угаһинь
Медвт?» — гиж зарһч,
Менрсн Хамбл, Хажас,
Мөшксн авцтаһар сурв.

«Мел цуг гемэн
Медвдн. Һарһсн, бас
Һарһн гисн гемэн,
Һаслңла харһхларн медвдн.

Дәкж кезә чигн,
Дәрк герч болг,

Нүл уган күзүнәс
Нег чигн дусал
Цус, үксв, дусашгов.

Цагин эзн аав,
Аврлт хээрлж, мадниг
Алвтурм тэвит!» — гиж,
Хамбл зальврад, меңсж,
Хээлсн дууһар сурв.

Дотран,
арһта болхла,
Догдлулж делкәг хаһрулж,
Ирс — тирс кеһәд,
Иргч, урдкта хамднь,
Цагин мөңк эзн
Цаһан эн өвгтәһинь,
Уга кехинь гиж,
Уурлж санад, дарунь
Ухаһан, әәмсж, көөв.

Делкә хармнад биш,
Дотр ухаһинь, сидлһтә
Әмдрлин Эк тәәлчкхәс
Әәмсж санаһан көөв.

Мацнаннь хурняс ниилүлж
Мацснһэд, Цагин Эзн,
Цэклсн халхсннь секэд,
Цаажин дегтрэн умшж:

«Цааһас, нааһас, төгэлңгэс,
Цагин эргц болһнас,

Хамбл Хаж хойрин
Хээчлэ, нүл угаһар,
Харһулсн улсин сүүдр
Дегц нааран ирж
Дараһарн давтха!» — гиж,
Цээлзж, догшн дууһар,
Цагин Эзн хээкрв.

Нартын өндр уулмуд
Нааран цуглрж ирэд,
Таш—баш бэрлдж
Тачкнулад йиртмж чичрүлж,
Ноолда кесн мет,
Ниргж һазр күржнв.

Бархлэсн үүлд теңгрт
Багарн нүүлдж бууһад,
Тоолж чилэж болшго,
То—томж уга,
Түңшж зовсн улсин
Сүүдрмүд дээвлж эндәһүр
Сүртә дараһарн давб.

Хамбл Хаж хойр,
Хавтаж һазрла наалдж,
Зарһин чанһ закрмжас
Заагрж хооран саартж,
Эмән авад һардг
Арһ угаг медв.

«Эн олин улсин,
Энсж энлж тэвсн,
Харал, цаажин бичгәс,
Харлж, ирх иргчәс,
Хамбл Хаж хойрин
Зарһинь нерәр кшәд
Засхиг,
цагас эржәнә.

Кецин усн — һууһан,
Кесн гем — эзән,
Темцдг зокал кезәнә
Теегт учрсн мөн.

Цагин чик цаажас,
Ца на бултж гедрәд,
Һардгнь үрглжин цагт
Һазр деер төрәд уга.

Амулнта Эмдрлин Эк
Ашин үг танд!» — гисн

Зэрлг, цагин эзн
Зарлсн кемлэ, гентки,
Ташунас довтлсн туруна
Тачкисн э соцсгдв.

**Хэврһин улс зарһд
орлцхар седлһнэ
тускар**

Хамблын һурви өөрхн
Хар уга түшмднь
Хаананнь ардас һарад
Хээж тег төгэлв.

Эрг дора, царнд,
Эжго һазрт бүүрлсн
Хун цаһан герүр
Хурдар эдн ирв.

Алти ширэдэн дүңгэсн
Алдр цагин Эзиге,
Эмтнд жирһл хээрлдг
Эмдрлин кишгтэ Экиге,
Зулын герл болсн
Зурһан сээхлэ арагниг,

Хамхл, шорад хутхлдсн
Хамбл Хаж хойриг
Харви, эдн өврв.

Хажин аһин тускар
Хамбл хаана цуглуулсн
Хургт
кевти келсн
Халцха толһата түшмл:

«Күчтэ хаанд эдн
Кел бэргдж!» — гиж,
Агчмд санн, эврәннь
Арһан хээхэр шиндв.

Сулдсн Хамблын ормд
Суухинь гисн санан
Суцдарнь эмтэхнэр торлзв.

Өвдглж сууһад, мөлкэд,
Өмэрэн зүткж, түшмл,
Алти ширэн көлэс
Эдс авн, мөргж:

«Һазр деер ор
Һанцхн алдр хан,
Евэгч тана дүрд
Йөрэлин таалар зүркни
Халун мөндэн тальвж,

Хар саната, догшн
Хамблын һарһсн олн
Килнцин тускар, илдкж
Келхэр седлэв,» — гиж,

Зөрж өөдэн хэлэж
Зөвшөл өгхинь күлэв.

«Бидн чигн бас,
Бирд хаана килнцс,
Нүдэрн үзсэн, танд,
Нуулго келнэвдн!» — гиж,
Халцха толһатыг дахсн
Хойр түшмл мөргв.
Итклтэ һурвн түшмлнь
Ингж шахх гиж
Хамбл санжасн уга.

Хойр чикэрн, болв,
Келсн үгинь соңсад
Күмни седклд һундв.

Һурвн түшмлин адгнь
Һарһсн,
Хамблын меддг,
Геминь цуглуулж тоолхла —
Гегэн нартд бөкх.

Зуг, ода деерэн,
Зарһин аранд суух
Зовлцта хаанд тедниг
Засдг арһ уга.

Гентки өминь ирсн
Герчирүр, Цагин Эзн
Ширтж хэлэхэд, ухаһинь

Шинжлж тээлэд, бийнь
Эндүһэр хаанд тоолж
Эдн эмндэн олз
Хээжэхинь медв.

Тегэд
Хээртэ Эмдрлин Эkd:

«Алдр дээч түшмлин
Арминь авад намаг
Армдлтн!» — гиж сурв.
Эмдрлин Эк, муслэж,
Ээмшсн түшмлүр өөрдж,
Болд үзүртэ армиг
Болһаж һартан авб,
Төвкнүн суусн зарһчур
Төвлж шүрүһэр шивб:

Арм, өрчэрнь орад,
Арднь тусж унв.

Төвкнүн кевтэн, урдкарн,
Төрүц ормасн кендрлго,
Цагин Эзн герчнрүр
Цэс гиж хэлэв.
«Хан бишв, битн.
Харж нартн бээдл
Хэлэдг Цагин Эзнв.

Күмни сә хээсн
Күслин киһһәс бүрдж,

Килнц бузр — азрыг
Кинж, алдл уга,
Аштнь олж засдг,

Алтар авч болшго,
Арһмжар күлж болшго,

Жисәһинь, һазр деер,
Жилмүдәр тоолж тодлдг,
Цуг нуувч меддг
Цаг гисн — бив...
Үксн күүнә күшнн
Үнр соцсж холас
Үүмж бээгэд нисдг
Керә бишлмт тадн,
Кеермж йиртмжд болсн
Күмни үрдлмт, тадн...

Хамбл Хаж хойр
Хан түшмл бээхд,
Хама, альд йовлат?

Догшинь хөрх биш,
Дөңнж, эврәннь догшан
Деернь немсн тадн,
Ода теднә геминь
Олд илдкхәр бәнти?

Хамбл Хаж хойрин
Хорта чидлинь сөңглчкхлә —
Әмд болвчн, тедн
Әгрснлә әдл мет.

Цагин үнн, ho
Цааж ирсн кемлэ —
Хэврhэс герчир керго,
Хэрти!» — гиж, закрач
Халцха толhатд, өөрксднь
Хатунар келэд, йовулв.

Зарhin закрмжин тускар

«Тоомсрта Эмдрлин Эк
Товчлгч үгэн келхитн
Эржэнэв!» — гиж закрач
Эвлүн дуунар зарлв.

Тевчцнү чирэтэ ээж
Теегин холур ширтж,
Төгэлнд хэлэж, ухалж,
Төвшүнэр үгэн келв:

«Хорха—меклэн бийнь,
Хорта моһан бийнь,
Йиртмжд кинтэ тоотнь,
Йозур—уцган, үрглжд,
Эврэннь эмдрлин эклцэн
Экиннь цогцас авна.

Эн хойр залу,
Күмни хог таслх
Күчр шиндвр һарһж,

Килнц уга хойр
Күүкд кү алж.

Һанцхн эн гем
Һарһсн төлэдэн эдн,
Хоньтг угаһар, зарһни
Хээчлэ харһх зөвтэ.

Нартын зүрк шарклулсн
Наадк килнцниһ тоолхла —
Хар тамин йорал
Хойраднь бандхнь лавта.

Болв эн хойр
Боомтг уга төлэдэн,
Чидл зөөр хойриннь
Чинрт шүтсн төлэдэн,

Толһан үсн босм
То уга му
Һарһснь бас ил:
Һазр деер, эндр,
Бийстнь, эн хойр,
Боорлх цааж бээхиг
Сээнэр медсн болх.

Сансн санам ним:
Хамбл Хаж хойрин
Хан, нойн цолынь
Таслж,

дүринь
күн

Таньж болшгоһар сольж,
Эдниг герүрнь хэрүлхмн.

Эгл улс заагт
Эврәннь көлсэр гесэн
Тежэж, килнц нүүлэн
Тедн күцднь тэвүлх.
Эм авртн!» — гиж,
Эмдрлин Эк төгсөв.
Зэрлгинь оныгтаһар соңсж,
Зөвшөрсн бээдлтәһәр гекж,
Зарһч, Цагин Эзн,
Зурһан арагнинһүр хэлэж:

«Хаһлжах төрэр тана
Хэлэц ямаран?» — болв.

Ээм ээмән түшлдсн
Эгчнр хүүв кеж,
Цугаснь дүүһән йилһж
Цагин Эзнүр илгэв.

Агчмд, эмэсн бээдлтәһәр,
Арагни тагчг зогсжаһад:

«Өшэг, манаһар болхла,
Өршэңгүһәр засхмн.» — гив.

Цагин мөңк эзн
Цаһан өвгн бас

Тер үглэ зөвшөрж
Толһаһан гекж бишлэлв.

Цаажин дегтрин халхсиг
Цэклүлж секэд умшв.
Ил мацнаннь хурнясн
Ивр—ивр көндрв.

Эмдрл хээрлтхэ гисн
Эмтэхн бүлэн үг,
Эрүн цаһан седклтэ
Арагин зэрлг соңсж,
Хамбл Хаж хойр
«Хээрлтхэ!» — гиж зальвrv.

Күн дегд акад.
Кедү му һарһвчн,
Эврэн бийнь түмниг
Энлүлж, алсн болвчн,
Эмсхлин сүл күртлэн
Эмд бээхэр зүткнэ.

Цагин Эзн өвгн
Цаажин дегтрэн хаав.

Түрд гиж санжаһад
Түншүр үгэн келв:

«Саахна Хамблын толһад
Салькн мет торлзсн
Санаг тадн алдвт.

Арһта болхла, эн,
Аврлт угаһар нартыг
Харулж уга кеж
Хорахинь гиж санла.
Хавлж тер ухаһинь
Хамбл Хаж хойриг
Хээчлэ харһулхар шнидлэв.

Зуг, тана келснлэ
Зөвшэрж, би, ода
Бас эн хойрин
Бийсиннь седкл тевчж,
Бардм дурн болжаснь
Белг кеж үлдэж,
Жирһл хээрлжэнэв!» — гисн

Живр хойраднь урһасн
Үглэнь, Хамбл, Хажтаһан
Үүмж шугшад уульв.

Зарһч эврэннь үгэн
Залһж цааранднь келв:

«Чидлчн, Хамбл, өсж
Чииргчн улм батрхта.

Болв, тер чидлчн,
Бийдчн биш, ядхдан
Өнчн—өвү негнд
Олз тусан күргтхэ!»

(Хамбл эн үглэнь
Хан дэknэс болв)

«Хажин билг өсж
Хажуд тус күргтхэ.
Өнчн—өвү негнд
Олз дөң болтха!»
(Хаж эн үглэнь
Халад, байсад одв.)

«Хамбл хан эндрэс
Хар чидлэрн бийлэнь
Дүңцм юмн нарт
Делкэд олдш уга
Цард хуврг!» — гиж,
Цагин Эзн өвгн
Цаажин дегтрэн өргв.

Хамбл талагшан дегц
Хэлэсн тоотнь
 ормднь
Сээнэр бахнас уята
Саарл цар үзв.

Хамбл: «Авртн!» — гиж
Хээкрсн болв,
 зуг
Хооласнь
 мөөрлһн соңсгдв.
Цагин Эзн өвгн
Цаажин дегтрэн өргж:

«Хаж келсэри зөөр
Хоршах чидлгэ темэнд
Хүвр ода!» — гихлэнь,

Хажин суусн ормур
Хэлэсн тоотнь

өмнэн

Бурньтгта ик темэн
Бахнас уятаг үзв.

Хаж: «Авртн!» — гиж
Хээкрсн болв,
зуг

Хооласнь

буульлһн

сонсгдв.

*

Цасн цаһан үүлн
Цээлзж деерэс буув.
Цагин Эзн өвгн
Цаажин дегтрэн хураж,
Эмдрлин Эк эмгтэ,
Арагни зурһан күүктэ,
Тер үүлнд сууж
Тенгр өөдлэд тольрв.

Эжго теегин царнд,
Эрчм бат арһмжар
Бахнас алдршгоһар уята,
Бардм эзндэн болм,
Темэн цар хойр
Тежэл уга үлдв.

Сээхн зэнг болн тер
жирһлэр дүрклснэ
тускар

Хамаһас тарснь медгдлго,
Хаврин нарна толяншң,
Хээртэ сээхн зэнг
Хальмг теегэр нисв:

Хамбл хан Хажтаһан
Хэрү иршгоһар геедрж.

Ө—шуһу моднас,
Өндр уулын көндөһөс,

Отг—нутгарн, цугар,
Олн байрта бүлэрн,

Һарлцсн, энкр, сээхн,
Һазран темцэд нүүлдв.

Мануртсн өргн тег
Малын дууһар дүүрэд,

Өрк болһнас деегшән
Өткн өрмшң утан
Өөдлж, цоонград, бүргв.

Шудрмг бичкн көвүд,
Шууга һаза татж,
Шаһа өрэд наадлдв.

Хотна нохас хуцж
Холын гиич уктв.

Холын биш,
 тернь
Хотна залу бээж.

«Жили!» — гиж нохасиг
Жигшсн бээдлтәһәр көөж,
Соньн зэңг олинд
Соцсххар,
 наачасн көвүдәр,
Эмт нааран цуглулв.

Э тасрсн залусд
Эн нигж келв:

«Эргин цаадк царнд
Эрчм бат арһмжар
Бахнас уята цар
Бас темә үзүв.

Эргнд күн уга,
Эзн уга бээдлтә.

Шинжлэд, бодад хэлэхинь,
Шидрт, тиим малта,
Таньдг күн уга.

Тамһинь хархар седхинь
Бас тамһ уга.

Би, тегэд, таднд
Зарлхар бээсм тер,» — гиж
Залу келхэн келв.
Хотари хоорндан күүндж,
Хүүв селвг кеж,
Ормднь хэлэж шиндврэн
Оларн харх болв...

Наад, шог кеж
Нааран царнур ирсн
Цуг залус өврж
Цар, темэг хэлэв.

Геснь өлссн бээдлтәһәр,
Гейүрж, тер хойр
Олнур бас хэлэж,
Ормасн көндрлго зогсв.

Хотндан тоомсрта өвгн
Хойр адус шинжлж:

«Эн мана шидр
Эргнд биш, нам
Бүкл нутгт иим
Бодмуд уга,» — гив.

Бээхтә, медэтә залу
Бас малыг шинжлж:

«Эзн уга болхла —
Эдниг хотнурн тууж
Эд—бод кеһэд

Хуваж, цугтад күртэж,
Хүрм кецхай!» — гив.

Тер үгинь соцсн
Темэн цар хойр,
Дегц мөөрэд, буульж,
Дегжинж уульсн болв.

«Акад юмби! Йосндан
Адусна бийнь күүнэ
Кел анхрдгж,» — гиж,
Көгшэ үг авад
Цааранднь санаһан келв:

«Цариг, минн ухаһар,
Хамбл хан, алвд,
Харм угаһар шаһад,
Хэлэсн һанцхн царинь
Булаж авсн, өнчн,
Белвсн өвгнд өгхмн.

Царарн хотна шег
Цеврлж кеерэгшэн зөөж
Цадтлан гесэн тежэтхэ.

Темэнь — олд давс
Теннж зөөхд айта
Көлгн болх,» — гиж
Көгшэ үгэн төгсэв.

Залус өвгнэ келснлэ
Зөв болж шиндцхэв.

Өнчн өвгн хээлж
Өмэрэн һарад олд:

«Харалын засгла харһсн
Хамбл чидлэн үзүүлсн
Нанд, олд таанр,
Нар дэкрнэс үзүлт.

Догһн Хамбл хан
Долан—долан, бас
Дөчн йисн үйд
Дэкрж бичэ үзгдтхэ!

Олна хөв мандлж
Онйдин маниг евэтхэ!» — гиж,
Сансн халун седклэн
Сөгдн йөрөж келв...

«Цоб!», «Хаж!» — гилдж,
Цар темэн хойриг,
Харһурһсн кемлэ, залус,
Хотн талагшан залв...

Сөөһин чилгр теңгрт
Солһитрсн одд
 нежэдэр
Эн теңд мандлж
Эңгдэн теңгр алтрулв.

Арвн тавна сариннь
Артрсн герл асхрж
Цаһан өвснэ бүчрт

Цальгрсн цаһан мөңгэр
Мелмлзж туярад эрэтрв.

Маңһдур өрүндэн һарх
Мандлгсн наһар саата
Хөвтэ эндрк сө
Хальмг тег бүркв.
Чеежин седкл сергэсн
Чингин үнр кацкнв...

Темэн цар хойриг
Теегэр туусн улс
Хотна баһчудын нэр
Холас чиңж байрлв.

Живр баһчудт урһадг
Жигтэ сээхн домбрин
Живсхлцтэ, өргмжтэ айс.

Жирһлд буульмж өргсн,
Жирлзсн хаалһ мет,
Жиңсн күүкдин дун,
Жил нас мартулж,
Жилвтэ дуудлһар күңкнв.

Дурн, өршәнһү, хээрлтэр
Дүүргсн цаһан седклтэ
Дүңгр—дөлән, хальмг,
Дуулсн, сээхлэсин чеежэс,
Дүүрән болж ниссн
Дуунани геглзсн айст —

Эмдрлин Экин, зурхан
Арагнин дууна айс
Медмжэн угаһар орад
Мөңкрлтин дууһар жиңнэ...

Чиңсн хамгин зүркнэ
Чивһц эмтэхнэр көндөж
Иргчин нарта байр
Ицсн сананд урһана,
Яһдг — кегдг болвчн
Ятхин айсар күңкнсн
Күмни жирһлэс даву
Күнкл угаһинь медүлнэ...

Теңгр, сар, одд,
Тег, күмн, цуг
Орчлд бээх хамг,
Оньдин дөрвн эргцд,
Үрглжин жисэни үмлэд,
Үкл уга мөңк
Эмдрлин бээдлд багтад
Эмтнэ зүрк байсав,
Цаһан хаалһ делгрүлсн
Цагиг магтж йөрэв.

1967 ж.

Н А Р Г

Төрснэдэн нэрэдсн частр	5
Жиссн цагин хаалһар...	11
Цаһаннг — цаһанар, харнг — харар...	12
Урһжах сээһн жилд	13
Тэвн жил	14
Декабрин тавн	17
Пушкнн	19
Бетховен	23
Тенгр һазрин шавшлһн...	24
Төрсн минн өдрим...	25
Йиртмжиг мөчэрнь салһж...	26
Чикән цонхж би...	27
Кемр чинн жирһлчн...	28
Үр түрүд медгддг гисн...	29
Шир ширдж көрэд ацмуд...	30
Кемр минн хаалһдм...	31
Үксәннь хөөн дэһнэс...	32
Хуур боли нумн	33
Күн эврәннь насдан...	35
Хол зэнгс	36
Жилмүдин олиг хоршаж...	37
Түрүн урһчин темсн	38
Үкхэсн төрүц ээхшнв...	40
Кемр чамла хамдан...	41
Бичг	42
Гинчд ирсн үүрм...	44
Үкәрин нүкнә амнд	45
Соньн һазадин ордуд үзэд...	47
Эльбрусин үрн Кайсынд	48

Чингисн үиртэ аһар...	49
Дун	50
Һурви эндү	53
Ца цааһаси цөврси...	58
Ямаран үүл харһвчи...	59
Зург	60
Үүли	62
Гипноз	64
Чилгр теңгр мет...	66
Таниг үзхлэг оньдни...	66
Тэмкин утанд динирж...	69
Идр баһ насдан...	70
Үгэн өгснэнчи хөөн...	71
Генэрсн дууһан дуулад...	72
Альми хачрта чамаһан...	73
Һамһр, һольшг, төсвө...	74
Шара харһа домбринь...	75
Утхурдад ууж ханшго...	77
Хур	78
Цомрха бэрцтө залу...	80
Яду ухата залу...	81
Тохмта ноха	82
:	
ЦАГ-ЗАЛАЧ (Поэма)	83
Эәмшгтэ зэңг боли тег эж-	
горсна тускар	85
Хамбл хан	90
Хаж нойн	95
Хаж нойна аһ темэчлэ хань-	
цсна тускар	100
Хамбл хаанд Хаж нойн зарһ	
бэрснэ тускар	105

Хамбл хаана хатн адучла ханьцсна болн күүкд улсиг хорах шнидврин тускар	111
Күүкд үлсиг хорахар харлһн болн соньн өвгнэ тускар	116
Эмдрлинн Эк болн зурһан арагинн тускар	123
Эмдрлинн Экин шалһана тус- кар	127
Цагинн Эзн өвгнэ болн зар- һинн эклцин тускар	132
Зарһинн тускар	138
Зарһинн цаараидкинн тускар	144
Хэврһинн улс зарһд орлцхар седлһнэ тускар	152
Зарһинн закрмжинн тускар	157
Сээхн зэңг болн тег жирһ- лэр дүрклснэ тускар	164

Кугультинов Давид Никитович

ПОВЕЛИТЕЛЬ — ВРЕМЯ

стихи и поэма на калмыцком языке.

Редактор А. Э. Тачнев.

Художник М. И. Остапенко.

Худ. редактор Н. Д. Будников.

Техн. редактор Я. Ф. Гайдаш.

Корректор В. Д. Данилова.

Калмыцкое книжное издательство,
г. Элиста, 1968 г.

Сдано в набор 5.VI-68 г.
Подписано к печати 15.VIII-68 г.
Формат 70×108¹/₃₂.
Бумага типографская № 2.
Печ. л. 7,7.
Уч.-изд. л. 5,3.
Тираж 1000 экз.
Заказ № 574.
K01836.
Цена 53 коп.

Красная типография,
г. Ставрополь, ул. Артема, 18.

